

Αφιέρωμα στον αγωνιστή κομμουνιστή μουσικό «Αλέξη»: Αλέκος Ξένος (1912-1995)

(Α' ΜΕΡΟΣ)

γράφει ο Δρ ΧΡΗΣΤΟΣ ΗΛ. ΚΟΛΟΒΟΣ*

Στα δύο μέρη της μελέτης αυτής για τον συνθέτη της Αντίστασης, Αλέκο Ξένο, δεν γράψαμε μια βιογραφία ακόμη, αλλά μια πλατύτερη γνωριμιά δίνοντας βάρος σε κεφάλαια του έργου του, κυρίως δίνοντας μεγαλύτερη προσοχή στην πορεία του μέσα στις ορχήστρες μας και στους μεγάλους συνδικαλιστικούς αγώνες που έδωσε σ' ολόκληρο το βίος του.

Με βάση ένα χειρόγραφο βιογραφικό του, ξετυλίγουμε τη ζωή του από τη Ζάκυνθο και τη Φιλαρμονική της, περνώντας από το Ωδείο Αθηνών, τα ευρισκόμενα στο Αρχείο του στο Μουσείο Μπενάκη και καταλήγοντας στην Κρατική Ορχήστρα Αθηνών και τις απολύσεις του ως μη νομιμόφρονος. Ο συντηρητικότετος Φιλοκλήτης Οικονομίδης τον βοηθά να επανέλθει, χωρίς να υπογράψει δήλωση.

- Σ' όλους τους Αγωνιστές παραδείγματα ζωής.
- Δικαιωματικά στον Αλέκο Ξένο (1912 - 1995).
- Στον αγωνιστή καλλιτέχνη θάνο Μικρούτσι-κο (γενν. 1947) που με πρωτόειδε στη γέννησή μου.
- Στον μικρό μου πρώτο ξάδερφο, με ψυχή και καρδιά καρδιακού αδερφού, αγνό αγωνιστή μιας ζωής Χρήστο Ν. Κολοβό (30.6.1989 - 13.4.2019).

i * Διευθυντής ορχήστρας, ερευνητής

*Μέσα από τις γραμμές του ΚΚΕ,
δίνω τα πάντα για το ανθρώπινο δίκιο.*

Αλέκος Ξένος¹

**Πηγαίναμε ν' αναμορφώσουμε
τον κόσμο.**

Νικηφόρος Ρώτας²

Εισαγωγή

Η αλήθεια είναι πως δεν γνωρίζουμε, ούτε εμείς, ούτε η κόρη του συνθέτη —η οποία μας παρεχώρησε ευγενώς όσα έγγραφα φύλαγε ακόμη στο αρχείο της, όπως το παρακάτω χειρόγραφο βιογραφικό σημείωμα του πατέρα της, που εκτείνεται σε τρεις πυκνογραμμένες σελίδες και μια παράγραφο— πότε ο Αλέκος Ξένος το συνέταξε και για ποιο σκοπό. Αφού πλέον έχουμε στα χέρια μας την αυτοβιογραφία του σε μια έκδοση αναφοράς από το Μουσείο Μπενάκη με τίτλο *Η αυτοβιογραφία και το αρχείο του ΑΛΕΚΟΥ ΞΕΝΟΥ* σε επιμέλεια του μουσικολόγου Αλέξανδρου Χαρκιολάκη (Αθήνα, 2013) και όπως όλοι γνωρίζουμε, έχουν γραφτεί και δημοσιευθεί σε πολλά ιστορικά βιβλία ή σε άλλα περί την μουσική διάφορα στοιχεία για τη ζωή, το έργο, τη συνδικαλιστική του δράση και τον αγώνα του στην τιμημένη Εθνική μας Αντίσταση κατά του ιταλο-γερμανικού φασισμού στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σκεφτήκαμε να σας δώσουμε εξαρχής το εν λόγω χειρόγραφο βιογραφικό σημείωμά του και εν συνεχεία να προχωρήσουμε σε διάφορες επί μέρους προσθήκες ακολουθώντας τα περισσότερα βήματα του συνθέτη από τις διάφορες πηγές μας, αρχεία που επισκεφτή-

καμε και την πλουσιότετη βιβλιογραφία που μελετήσαμε για τη σύνταξη του παρόντος, δημιουργώντας για τις ανάγκες της μορφολογίας του κειμένου μας, αλλά και για μια όσο γίνεται πιο πλατιά γνωριμιά με τον συνθέτη της Αντίστασης —όπως δίκαια επονομάστηκε στο διάβα της Ιστορίας— κάποια μικρότερα ή μεγαλύτερα κεφάλαια.

Έτσι, παρακάτω θα συναντήσουμε, εκτός του αυτόγραφου βιογραφικού του σημειώματος, αντιγεγραμμένο φυσικά:

1. την πληρέστερη ως τώρα δισκογραφία του συντεταγμένη από τον ερευνητή-μουσικογράφο-μουσικοκριτικό, καλό φίλο και πολύτιμο συνεργάτη μας Θωμά Ταμβάκο, ο οποίος έχει δημιουργήσει το σημαντικότερο και πλουσιότερο αρχείο Ελλήνων συνθετών της ημεδαπής και της διασποράς (πάνω από 4.400 συνθέτες από τον 9ο μ.Χ. αι. έως σήμερα), το γνωστό σε όλους μας Αρχείο Ελλήνων Μουσουργών Θωμά Ταμβάκου (ΑΕΜΘΤ).

2. διάφορα τεκμήρια και πληροφορίες από τα ευρισκόμενα του Αρχείου του συνθέτη στο Μουσείο Μπενάκη, στο σπίτι της Πηνελόπης Δέλτα στην Κηφισιά, που φυλάσσεται με πάσα φροντίδα, αγάπη και τρυφερότητα στον Άνθρωπο και Καλλιτέχνη Αλέκο Ξένο και φυσικά στο έργο του.

3. θα ρίξουμε μια ματιά επίσης στον υπηρεσιακό φάκελό του στην Εθνική Λυρική Σκηνή στην οποία υπηρέτησε από τον Αύγουστο 1949 έως το τέλος Ιουνίου 1967, αλλά και

4. σε εκείνον της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών. Και στις δυο με κάποια διαλείμματα λόγω... κοινωνικών φρονημάτων.

5. Θα σας δώσουμε τον πλήρη κατάλογο των έργων του χωρίς κάποια στοιχεία, που δεν είναι απαραίτητα για το παρόν κείμενό μας, όπως αυτός δημοσιεύεται στην *Αυτοβιογραφία* του από το Μουσείο Μπενάκη και έχει συνταχθεί από τον άξιο πιανίστα και μουσικολόγο Διονύση Μπουκουβάλα και

6. κάποια στοιχεία από το πολυποικίλο υλικό που συλλέξαμε για την συγγραφή του παρόντος. Φυσικά η σειρά των ανωτέρω μπορεί να μην είναι ίδια.

Κατόπιν της σχετικής συνεννοήσεως

1. Βλ. εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, Σάββατο 6 - Κυριακή 7 Οκτώβρη 2018, σ. 4, με τίτλο «100 χρόνια ΚΚΕ. Αφιέρωμα στον συνθέτη της Αντίστασης Αλέκο Ξένο».

2. Βλ. εφημερίδα *Κυριακάτικος Ριζοσπάστης*, 3 Δεκεμβρη 1989, σ. 17, στη στήλη «και η ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ!» άρθρο του Νικηφόρου Ρώτα με τίτλο «Αλέκος Ξένος».

με το περιοδικό που φιλοξενεί απλόχερα την εργασία μας αυτή —και ανέχθηκε να ξεπεράσουμε εις τριπλούν και πλέον την έκταση που μας υπέδειξαν να έχει αυτή— που με πολλή χαρά δεχτήκαμε να φέρουμε εις πέρας, μετά την πρόταση που λάβαμε από τον κ. Σπύρο Ποταμιά για λογαριασμό των *Τετραδίων Μαρξισμού*, ύστερα από τη συναυλία που δώσαμε με τη Συμφωνική Ορχήστρα της ΕΡΤ, στις 17/10/2018, στην αίθουσα συνεδρίων της ΚΕ του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας στον Περισσό, για τον εορτασμό των 100 χρόνων του ΚΚΕ, —των 100 χρόνων της αδιάκοπης πάλης με το κεφάλαιο και τα «παιχνίδια» φανερά και μη του ιμπεριαλισμού-καπιταλισμού, ο οποίος ορθώνεται μπροστά μας πια ογκωδέστερος ή ισοϋψής έστω του γίγαντα του φασισμού που κοντεύει να μας καταπιίξει πανευρωπαϊκά ξανά, λόγω κυρίως της φτώχειας, της πείνας και της συντεταγμένης αντιλαϊκής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης— και στην εν λόγω συναυλία είχαμε την τύχη να διευθύνουμε δύο εμβληματικά έργα του Αλέκου Ξένου, δίπλα στην *Πέμπτη Συμφωνία* του Μπετόβεν, του έργου που όσο περνάει ο καιρός, κερδίζει ολοένα έδαφος σε μετονομασία της από Συμφωνία «της μοίρας» ή «του πεπρωμένου», σε Συμφωνία «για την λευτεριά», λόγω του ότι πολλοί μουσικολόγοι διεθνώς έχουν παρομοιάσει τα τρία πρώτα μέρη του έργου, σαν μια διαρκή πάλη ενός φυλακισμένου ανδρός, ενός σιδηροδέξιμου έθνους που προσπαθεί να σπάσει τα δεσμά του και παλεύοντας με τα θεριά —διαφορετικά για τον καθένα— καταφέρνει στο τελευταίο μέρος το οποίο τονίζεται από τον Τίτανο της Μουσικής στη ντο μείζονα κλίμακα, ενώ όλη η συμφωνία πριν εκτείνεται στη ντο ελάσσονα, να πετάξει τις αλυσίδες από πάνω του και να βροντοφωνάξει τη Λευτεριά του, γεγονός που επισφραγίζεται και από τα σημεία τού μέρους αυτού στα οποία στην αρχή διστακτικά και κατόπιν πιο θετικά —μέχρι που παίρνουν χαρακτήρα θριαμβικό, κάτι σαν «Μάρτσια Τριονφέλε»— ακούγεται το χαρακτηριστικό μικρό θέμα από τον Ύμνο της Γαλλικής Επανάστασης τον

οποίον συνέθεσε ο Γκωσέκ, και στις νότες του παραστέκονται οι λέξεις «la liberté, l' égalité, fraternité », δηλ. «ελευθερία, ισότητα, αδερφoσύνη». Ό,τι πιο πανανθρώπινο, αγωνιστικό και επαναστατικό μπορούσε να χρησιμοποιήσει στο έργο του ο Μπετόβεν τη συγκεκριμένη στιγμή.

Τα δυο έργα του Ξένου που ακούστηκαν τη βραδιά εκείνη ήταν: (1) *ο Διγενής δεν Πέθανε* —ένα έργο εμπνευσμένο και αφιερωμένο στον αγωνιστή, κομμουνιστή, εκτελεσμένο Νίκο Μπελογιάννη, που γράφτηκε μετά την εκτέλεση. Όπως διαβάζουμε στο πρόγραμμα της συναυλίας,³ ο Ξένος είχε βαθιά φιλία με τον ποιητή Άγγελο Σικελιανό, ο οποίος τον παρότρυνε να τονίσει μουσικά τα χορικά του από την τραγωδία που είχε γράψει *Ο Θάνατος του Διγενή*.⁴ Ο Διγενής για τον

3. Τίτλος συναυλίας: *Αφιέρωμα στον Αλέκο Ξένο. Συναυλία Κλασικής Μουσικής με έργα Αλέκου Ξένου & Λούντβιχ βαν Μπετόβεν* (χωρίς σελοδαριθμηση).

4. Ο ακαδημαϊκός συγχωριανός μας Κροκεάτης ποιητής της Αγάπης και της Ειρήνης Νικηφόρος Βρεττάκος γράφει κάπου ότι «ο ΝΕΟΣ συνθέτης κ. Αλέκος Ξένος εξέδωσε σε μικρό αριθμό αντιτύπων, προσωρισμένων για τους προσωπικούς φίλους του Σικελιανού, τη μουσική που είχε συνθέσει πριν ακόμη πεθάνει ο ποιητής, πάνω στα χορικά της τραγωδίας *Ο Θάνατος του Διγενή*. Η μουσική του κ. Ξένου είχε χαρίσει μια από τις τελευταίες καλές συγκινήσεις στον αλασμόντο ποιητή. Όταν για πρώτη φορά ο κ. Ξένος, με την ισχνή του φωνή, έδωσε δείγμα της μουσικής του στον ποιητή, ο τελευταίος συγκινήθηκε και του ζήτησε αν ήταν δυνατόν να τ' ακούσει να τραγουδιούνται από έναν καλλιτέχνη του τραγουδιού. Σε λίγες μέρες παρασκευάστηκε μια μικρή συγκέντρωση σ' ένα σπίτι στο Παγκράτι που παρευρέθηκαν λίγοι φίλοι του Σικελιανού, Έλληνες και ξένοι. Τραγούδησε τα χορικά ο Φριξός Θεολογίτης με τη συνοδεία πιάνου και τα τραγούδια του κ. Ξένου άφησαν μιαν αξέχαστη εντύπωση. Ο καθαρά ελληνικός του ρυθμός έχει μέσα του όλο το ηρωικό στοιχείο που πάλλεται μέσα στους στίχους του ποιητή, έχει κάτι από τη λαϊκότητα, τη λεβεντιά και την καθαρότητα του κλέφτικου τραγουδιού, συμπληρωμένου με τη γνώση και με το χρώμα της μουσικής και της ανθρωπίνης πείρας. Σ' αυτά πρέπει να προστεθεί και η σφραγίδα της εσωτερικής προσωπικότητας του συνθέτη προσαρμοσμένης προς το πνεύμα του Σικελιανού. Τόσον ο κ. Ξένος όσο και οι φίλοι του Σικελιανού θα 'πρεπε να φροντίσουν για μια δημόσια εκτέλεση των τραγουδιών αυτών. Θα ήταν το καλύτερο μνημόσυνο που θα μπορούσε να γίνη στο Σικελιανό». (Βλ. *Επαναστασιακά Φύλλα*, τ. ΚΕ', 3-4. Ιδρ. Ντίνας Κονόμος

συνθέτη αποτελούσε πάντοτε ένα σύμβολο Αντίστασης. Έτσι, μας περιγράφει τα εξής: «Τις ημέρες που σκότωσαν, εκτέλεσαν, τον Μπελογιάννη, είχαμε μια συζήτηση και του είπα: “Γιατί δάσκαλε, θα πρέπει να πεθάνει οπωσδήποτε, ενώ ξέρουμε ότι αυτές οι ιδέες ζουν; Εγώ θα γράψω ένα έργο και θα λέω τα αντίθετα: Ο Διγενής δεν πέθανε, γιατί οι ιδέες ποτέ δεν πεθαίνουν»»⁵– και (2) το *Κύπρος - Ελλάδα μας*, το οποίο γράφτηκε στα 1964 για το δίκαιο εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Κυπρίων αδερφών μας.⁶ Ο Ξένος έλεγε πως «ο θάνατος τόσων παιδιών της Κύπρου, που πέθαναν για την ελευθερία, μου το ενέπνευσε». (...) Το έργο επαινέθηκε από το σύνολο των μουσικοκριτικών και αγαπήθηκε από το κοινό.⁷ ⁸ Εκτός αυτών, σε πρώτη παγκόσμια εκτέλεση ακούστηκε ως έργο εκτός προγράμματος («ανκόρ» ή «μπιζ») και η Διεθνής την οποία ευγενώς ενορχήστρωσε ειδικά για τη συγκεκριμένη συναυλία ο Κερκυραίος συνθέτης, μάεστρος και ενορχηστρωτής Σπύρος Μαυρόπουλος, στο άκουσμα της οποίας, όπως ήταν φυσικό το μεγαλύτερο μέρος της κατά-

(1918-1990), εκδ., υπεύθ. ύλη: Διονύσης Σέρρας, Ζάκυνθος, Φθινόπωρο – Χειμώνας 2005, σ. 620).

5. Βλ. υποσ. 1, στο «πρόγραμμα», *Αφιέρωμα στον Αλέκο Ξένο...* ίδια σελίδα.

6. Στο φάκελο με τις επιστολές που σώζονται και υπάρχουν στο Αρχείο του Ξένου στο Μουσείο Μπενάκη, συναντά κανείς αρκετά γράμματα με ευχαριστήρια, συγχαρητήρια και ενθαρρυντικά λόγια για αυτή τη δουλειά του από διάφορες προσωπικότητες της μαρτυρικής μεγαλονήσου, όπως τον Μακάριο, τον υπουργό Παιδείας της Κύπρου, τους πιανίστες Γιώργο Αρβανιτάκη και Λουλού Συμεωνίδου, τον Δευκαλιώνα Ιακωβίδη, διευθυντή του Εθνικού Ωδείου Λεμεσού κ.ά.

7. Στο «πρόγραμμα» ό.π., στην ίδια σελίδα.

8. Το έργο πρωτοπαίχτηκε τον Μάρτιο του 1966 από την ΚΟΑ υπό το Θεόδωρο Βαβαγιάννη. Σε χειρόγραφο του Ξένου διαβάζουμε ότι «στη σύνθεση αυτή έγινε προσπάθεια να εκφράσει ο συνθέτης τα συναισθήματα του θαυμασμού για την ανδρειοσύνη του κυπριακού λαού, που ενωμένος αποτίναξε τα δεσμά του, ζητώντας τη λευτεριά και την ανεξαρτησία του. Την οδύνη για το χαμό τόσων ανθρώπων, την κραυγή ενάντια στον φρικτό πόλεμο που του επέβαλαν και τον πόνο για ειρηνικό, ευτυχισμένο μέλλον στους αδερφούς μας Κυπραίους» (*Επτανησιακά Φύλλα*, 2005: 478).

μεστης αίθουσας, σκώθηκε όρθιο σε στάση προσοχής τραγουδώντας με υψωμένη την αριστερή του γροθιά, ενώ οι καθήμενοι παρατηρούσαν και άκουγαν με σεβασμό στα 100 χρόνια συνέπειας ιδεών, ιδανικών και αγώνων του ΚΚΕ.⁹ Ένα συναίσθημα στη ράχη της ραχοκοκαλιάς μας που μόνον ρίγος δημιουργεί.

Βιογραφικό σημείωμα του Αλέκου Ξένου¹⁰

Το χειρόγραφο, λοιπόν, βιογραφικό του Αλέκου Ξένου στο οποίο διαβάζουμε όχι φυσικά όλη τη ζωή και το έργο του συνθέτη, μα τουλάχιστον, ό,τι τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο¹¹ ο ίδιος θεωρούσε σκόπιμο να αποτυπώσει στο χαρτί, αντιγράφουμε εδώ με συγκίνηση για πολλούς λόγους.

«Γεννήθηκα στη Ζάκυνθο στα 1912. Η μητέρα μου πριν πάντρευτεί [sic!]¹² ξενόπλενε. Ο πατέρας μου ήταν μαραγκός και μετά εργολάβος. Τον πατέρα μου δεν τον γνώρισα γιατί πέθανε όταν ήμουν ενός έτους, και η μητέρα μου πνίγηκε από οικονομικές στενοχώριες και γιατί έπαψε από καρκίνο στο στομάχι, ήμουν

9. Ακριβώς ένα χρόνο πριν, το σεβασμό αυτόν συμβολικά επέδειξε και ο ανώτατος άρχων του Κράτους μας, ο πρόεδρος της Δημοκρατίας εφοχότατος κ. Προκόπης Παυλόπουλος, που αν και αντίπαλος πολιτικά του ΚΚΕ, με την παρουσία του στο κεντρικό θεωρείο του Μεγάλου Μουσικής Αθηνών, στην ιστορική συναυλία για τον εορτασμό των 100 χρόνων της Οχτωβριανής Επανάστασης, στην οποία έπαιξε η ΣΟ της ΕΡΤ υπό τον αρχιμουσικό Αλέξανδρο Μυράτ, ενέπνευσε τον απαιτούμενο σεβασμό, αλλά και την αναγνώριση των αντιπάλων τόσο στην ιστορία του ΚΚΕ, όσο και στην Οχτωβριανή Επανάσταση αυτή καθ'εαυτή. Το παγκόσμιο αυτό γεγονός που αναμφισβήτητα άλλαξε τον ρου της ιστορίας του 20ού αιώνα.

10. Ο τίτλος δίδεται από τον ίδιο τον Ξένο.

11. Εικάζουμε από την πορεία του κειμένου ότι το παρόν γράφτηκε μετά το τέλος του 1961, όπου ο Ξένος υπέβαλε την παραίτησή του από την ΚΟΑ και πριν το τέλος Ιουνίου του 1967, όπου απολύθηκε από την ΕΛΣ.

12. Η ορθογραφία διατηρείται ίδια και όσο γίνεται και η στίξη. Απαλείφθηκε μόνον το πολυτονικό.

3 ετών.¹³ Αναστήθηκα σε ξένα χέρια από δυο καλούς ανθρώπους, τον Σπύρο και την Αγγελική Μορούλια που είχαν ταβέρνα στη Ζάκυνθο. Στην ταβέρνα του Μορούλια ακούοντας τα τραγούδια των εργατών τις Ζακυνθινές αρέκιες και τα άλλα λαϊκά τραγούδια της Εφτανήσου μικρός έπαιρνα τα πρώτα μαθήματα μουσικής.

Αφού τέλειωσα το δημοτικό σχολείο, μ' έβαλαν να μάθω την τέχνη του τσαγκάρη. Εργάτης τσαγκάρης εργάστηκα μέχρι [sic!] 18 ετών. Παράλληλα από δεκατεσσάρων χρονών άρχισα να φοιτώ στη Φιλαρμονική Ζακύνθου, και σ' ένα χρόνο έπαιρνα μέρος με όργανο κορνέτα στις συναυλίες της μπάντας των νέων και στην ορχήστρα σαλονιού που μετείχε

26/8/1928. Από αριστερά ο συνθέτης Διονύσιος Βισβάρδης με κλαρινέτο, ο Γιάννης Ξένος [μετέπειτα αρχιμουσικός (1965-67) Π.Ν. - Μπάντα Πολεμικού Ναυτικού] αδερφός του Αλέκου, ο Αλέκος Ξένος με την τρόμπα και ο Μίμης Σιδηροκαστρίτης με το κλαρινέτο. (Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικά Αρχεία, Αρχείο Αλέκου Ξένου. Τα ιστορικά στοιχεία της λεζάντας συμπλήρωσαν η Ράνια Βισβάρδη και ο αρχιμουσικός της Φιλαρμονικής Εταιρείας Κερκύρας, Σπύρος Προσωπάρης).

13. Στην *Αυτοβιογραφία* (2013) που εξεδόθη από το Μουσείο Μπενάκη, ο ίδιος δίνει την εξής συγκλονιστική περιγραφή: «(...) Συχνά αλλόζυμε χαμόσπιτα γιατί δεν είχε να πληρώσει το νοίκι. Η ανέχεια, οι κακουχίες, η αγωνία για τη ζωή μας και η εξάντληση την έφερναν σιγά-σιγά στον τάφο. Τελευταία, όλο και πιο συχνά άκουγα το σπαραχτικό μοτίβο: "Θα σάς αφήσω παιδιά μου, θα σάς αφήσω για να ζήσετε εσείς".

Θυμάμαι μία βροχερή ημέρα του χειμώνα που ξηπνήσαμε και δεν την είδαμε στο σπίτι. Έπειτα από ώρες μεσ' την παγωνιά, ήλθε μια γυναίκα, η Γιαννούλα –που στις καλές μέρες που ζούσε ο πατέρας εργαζόταν κοντά μας σαν παραδολεύτρα– και μας είπε με τρόπο πως η μητέρα μας δεν θα ξανάρθει. Η καλή αυτή γυναίκα μάς πήρε προσωρινά σπίτι της, γιατί κανείς από τους συγγενείς μας δεν ενδιαφέρθηκε για την τύχη μας.

Ο ΠΝΙΓΜΟΣ

(...) Όταν έφτασε πλάι στο φανάρι, έβγαλε τα ρούχα της και τα έβαλε κάτω από μια κοτρώνα, μετά πήρε μια άλλη πέτρα και ρίχτηκε στη μανιασμένη θάλασσα. Ο καπετάνιος, ένας θαρραλέος θαλασσόλυκος, έτρεξε στον τόπο του πνιγμού και με κίνδυνο της ζωής του προσπάθησε να τη βρει. Στάθηκε αδύνατος να την εντοπίσει. (...) Το μόνο που μπόρεσε να πάρει ήταν τα ρούχα της. Ήταν το μόνο που άφησε στα παιδιά της. Η αστυνομία φρόντισε και μας τράβηξε στο τμήμα για να μας μοιράσει την "κληρονομιά" μας, όπως είπε χασκογελώντας ένας χωροφύλακας. (...) Την έθαψαν σ'ένα νεκροταφείο πάνω από την εκκλησία του Σταυρωμένου, όπως πηγαίναμε στο Κρυονέρι, δίπλα στον Κόκκινο Βράχο. Ήταν το νεκροταφείο με τους απόβλητους της ζωής που έδιναν ένα τέλος στη βασανισμένη ύπαρξή τους, όχι σύμφωνα με τα δόγματα και τους τύπους της αγίας Εκκλησίας των χριστιανών. Κι όμως αυτή ήταν ένας υπέροχος άνθρωπος και μια άγια ψυχή. Στο καλό, πολυαγαπημένη μητέρα» (σσ. 20-22).

σαν βιόλα και ο Πορφύρης Κονιδής. Όταν μπήκα στον δέκατο όγδοο χρόνο έφυγα από την Ζάκυνθο για την Αθήνα με σκοπό να σπουδάσω στο ωδείο. Κατατάχτηκα το 1930 σαν εθελοντής μουσικός στη Μουσική Φρουράς Αθηνών, και παράλληλα άρχισα να φοιτώ στο Ωδείο Αθηνών απ' όπου απεφοίτησα το 1939 με δίπλωμα τρομπονιού και πτυχίο ενοργάνωσης και αρμονίας κοντραπούντου¹⁴ κ.λ. Στη σύνθεση τελειοποιούμαι διαβάζοντας τους ξένους και δικούς μας συνθέτες.

Από τη Μουσική Φρουράς έφυγα αρχές του 1936, και από τότε άρχισα να εργάζομαι στην συμφωνική ορχήστρα του Ωδείου Αθηνών και σε άλλες ορχήστρες κατά καιρούς (Ραδιοφώνου, Λυρικής). Άρχισα να συνθέτω από το 1941. Πρώτο μου έργο ήταν η "Εισαγωγή Λευτεριάς" εμπνευσμένο από την Αντίσταση του Λαού ενάντια στους φασίστες κατακτητές. Ακολούθησαν κι άλλα συμφωνικά ποιήματα, πολλά τραγούδια σε στίχους

14. Εδώ ο συνθέτης εννοεί προφανώς τα αντίστοιχα πτυχία ειδικού αρμονίας και αντιστίξεως.

του Σολωμού, Κάλβου, Παλαμά, Βάρναλη κ.λ., τραγούδια της Αντίστασης, μελοποίηση των χορικών του “Διγενή” του Σικελιανού κ.λ. Το συμφωνικό μου ποίημα “Αντίσταση” πάνω σε μουσικά τραγούδια του αγώνα, βραβεύτηκε στο παγκόσμιο φεστιβάλ των νέων στο Βουκουρέστι. Τραγούδια μου βραβεύτηκαν και από το Δήμο Αθηναίων.¹⁵ Έργα μου παίχτηκαν από συμφωνικές ορχήστρες και χορωδίες εδώ και στο εξωτερικό.

Στα 1935 στη μουσική της ΙΙ Μερραρίας που με απέσπασαν, γνώρισα τον Γιάννη Καναρίδη (οργανωμένο πριν στη “Σωτηρία” στους νοσοκόμους· μετά στην Κατοχή τον σκότωσαν οι Γερμανοί) και μαζί με άλλους αρχίσαμε με μαρξιστικά και λενινιστικά βιβλία μορφωτική δουλειά, κάνοντας παράλληλα αγώνα για τη βελτίωση του συστίου κ.λπ.

Στα κρατητήρια του 34ου συντάγματος γνώρισα καλά και το σημερινό “Λαϊκό” τραγούδι που το γράψανε και τότες τον ίδιο “λαϊκοί” συνθέτες που τότε άρχισαν την καριέρα τους με τα χασικλίδικα τραγούδια, ο Μάρκος Βαμβακάρης στην αρχή, αργότερα ο Τσιτσάνης και εμελέτησα καλά την επίδραση που είχαν στα στρατευμένα παιδιά του λαού και αφού έπιναν μαζί με αξιωματικούς και υπαξιωματικούς το χασίς, τα έκλειναν μαζί μας τις νύχτες στη φυλακή αποχαυνωμένα και μαζί με το “γύρο των τσιγγάνων” ακούγαμε και το γνώριμο πεσιμιστικό χασικό τραγούδι του ντεκέ με το πεσιμιστικό αρρωστιάτικο περιεχόμενο του. Το “Ρεμπέτικο” τραγούδι που το ίδιο χρώμα με τους ίδιους χαρακτήρες κρατώνται μέχρι σήμερα από τους ίδιους συνθέτες και τους μιμητές τους, που τους ανέβασε στο προσκήνιο η αστική τάξη για να γενικήσει την ενέργεια της πνευματικής και ψυχικής παρακμής μέσα στο λαό.

Στα 1936 φεύγοντας από τη μουσική

φρουράς, οργανώθηκα στον πανελλήνιο μουσικό σύλλογο και μέσο [sic!] του Γιώργου Ψύλα (πέθανε εξόριστος στα ξένα) γνώρισα τον Τάκη Παπαδημητρίου και τον Κώστα Συρινώτη. Από τότε μέχρι σήμερα είτε μέσα σε συνδικαλιστικές επιτροπές είτε μετέχοντας στα συμβούλια των μουσικών συλλόγων εργαζομαι κοντά στους συναδέλφους μου για την επίλυση των προβλημάτων που απασχολούν το μουσικό κόσμο. Σήμερα είμαι μέλος της συνδικαλιστικής επιτροπής των μουσικών της ΕΛΣ, μετέχω στο διοικητικό συμβούλιο των Ελλήνων Μουσουργών και στην επιτροπή για τη σύγκλιση του πρώτου πανελλαδικού μουσικού συνεδρίου.

Στην περίοδο της Κατοχής πήρα μέρος στον απελευθερωτικό αγώνα από τις πρώτες μέρες και έλαβα μέρος σε όλες τις διαδηλώσεις και συγκρούσεις ενάντια στους Ιταλούς και Γερμανούς καταχτητές. Ξαν μέλος της ακτιδικής επιτροπής των καλλιτεχνών, που μετείχα από την πρώτη συνεδρίαση που έγινε με τον Κώστα Καραγιώργα άρχισα να εργαζομαι για τη στρατολογία μελών, για την ψυχαγωγία των μαχιτών και αγωνίστικα μαζί με τους συναδέλφους μου για την επιβίωση και για να μην διαλυθούν τα μεγάλα μουσικά συγκροτήματα οι ορχήστρες των ΕΙΡ, ΕΛΣ και με τους αγώνες μας έγινε η ορχήστρα του Ωδείου Αθηνών Κρατική το 1943 (στην ουσία ήταν πολιτική επιστράτευση).

Το 1943 γνωρίστηκα με την Άννα Κουκουδάμη ανεψιά του Μιλτιάδη Πορφυρογέννη, που εργαζόταν κι αυτή στις εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις, και παντρευτήκαμε. Ζούμε μέχρι σήμερα μαζί και έχουμε δυο παιδιά. Στις αρχές του 1944 με εντολή της κεντρικής επιτροπής του ΕΑΜ φεύγουμε με τη γυναίκα για την ελεύθερη Ελλάδα. Με το ψευδώνυμο “Αλέξης”, εργάστηκα στο Καρπενήσι για τη συγκρότηση χορωδιών και φιλαρμονικής, και μάζεψα εθνικοαπελευθερωτικά τραγούδια συνθέτοντας καινούργια για τις ανάγκες του αγώνα όπως το “Εμπρός” του Παλαμά, τον *Ύμνο της ΠΕΕΑ* κ.λ. Τα τραγούδια αυτά τα διδάωσα σε διάφορες περιοδείες μα κυ-

15. Εδώ μάλλον εννοεί το χρηματικό έπαθλο που έλαβε σε διαγωνισμό του Δήμου Αθηναίων επί δημορχίας Παισαλίας Κατσώτα, στις 17 Μαΐου 1957. Ο δήμαρχος τον ενημερώνει με σχετικό έγγραφο στις 17 Μαΐου 1957. Το εν λόγω βραβείο σώζεται στο Αρχείο του, που φυλάσσεται στο Μουσείο Μπενάκη, καθαρογραμμένο σε πάπυρο.

αρθρογράφισα ενάντια στην κατευθυνόμενη κατακτητική τέχνη των κρατικών οργανισμών και εταιριών δίσκων, Ραδιοφωνικού σταθμού για τα πορνογραφικά και χασικλίδικα μουσικά κατασκευάσματα που διέδιδαν. Στην περίοδο που έμπνευ [sic!] θέμα από το κράτος και τα τσιράκια τους της γενικής συνομοσπονδίας να αποκηρύξουν τα σωματία τις προσδευτικές οργανώσεις, αντιμετώπισα [sic!] τους οπλοφορούντες μπράβους μέσα στη γενική συνέλευση του πανελληνίου μουσικού συλλόγου και απαίτησα ν' αφήσουν [sic!] ελεύθερους τους συναδέλφους μου μεταξύ των οποίων ήταν και ο Βασίλης Αρκαδινός που τους είχαν πιάσει για εκφοβισμό με σκοπό να πετύχουν την αποκήρυξη από τη συνέλευση των μουσικών. Τελικά ο ΠΜΣ δεν αποκήρυξε και άφισαν ελεύθερους τους συναδέλφους. Με κάθε τρόπο εργάστηκα για τη σύφιξη των φιλικών σχέσεων και την εδραίωση της ειρήνης ανάμεσα στη χώρα μας και τις λαϊκές δημοκρατίες, ιδιαίτερα με τη Ρωσία, με αποστολή έργων μου σε φεστιβάλ, με ενέργειες για αποστολή καλλιτεχνών στις σοσιαλιστικές χώρες, με εκτέλεση μουσικών έργων αυτών των χωρών από τους μουσικούς οργανισμούς (ΚΟΑ, ΕΙΡ, ΕΛΣ) και με δημοσιεύματα στον Τύπο.

Για τη δράση μου στις εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις και για τις πολιτικές μου ιδέες που δεν τις αποκήρυξα ούτε επαρουσιάστηκα στις επιτροπές εξυγιάνσεων, με έδιωξαν δυο φορές από την εργασία μου. Την πρώτη φορά από το 1943 έως το 1946, και τη δεύτερη από το 1949 έως το 1953.¹⁶ Στη Λυρική Σκηνή με προσλάβανε έπειτα από [...] του Γεωργίου Χέλημ τότε διευθυντή της ΕΛΣ και τώρα επιχειρηματία του θεάτρου Κοτοπούλη, μόνο γιατί με είχαν ανάγκη σαν πρώτο τρομπόνι. Η πρόσληψη έγινε δίχως να υπογράψω δήλωση. Το ίδιο έγινε αργότερα στην συμφωνική

ορχήστρα όπου η πρόσληψή μου οφείλεται σε ενέργειες του Γενικού Διευθυντού της Φιλοκλήτη Οικονομίδη χωρίς την υπογραφή από μέρους μου κανενός είδους δήλωσης. Τώρα εργάζομαι μόνο στην ΕΛΣ. Από την Κρατική Ορχήστρα παραιτήθηκα γιατί πάσχω από αλλεργικό άσθμα, και ακόμα γιατί δεν μου έμενε διόλου καιρός για τη μουσική σύνθεση».

Αλέκος Ξένος

...υπό την πένα μας, φυλλομετρώντας την Αυτοβιογραφία του...

Μελετώντας την *Αυτοβιογραφία* του μαζί με το υπόλοιπο υλικό μας, ερχόμαστε να προσθέσουμε ορισμένες λεπτομέρειες και να τονίσουμε κάποιες εξ αυτών.

Όταν ο Ξένος πρωτομπήκε στη Φιλαρμονική Ζακύνθου και τον ανέλαβε ο Ιωάννης Πήλικας (1870-1942), μια σημαντικότερη μουσική μορφή της νήσου, Δάσκαλος και συνθέτης κυρίως βαλς, πόλκας, μάρτσιες κ.λπ., ο Ξένος μάθαινε γρήγορα και προχώρησε αρκετά στα δυο χρόνια ήδη που βρισκόταν εκεί, με αποτέλεσμα να τον «χρίσουν», όπως χαρακτηριστικά γράφει και ο ίδιος, πρώτη τρομπέτα. Διότι ο Ξένος πρωτόπαιξε τρόμπα και όχι τρομπόνι!¹⁷

Η εποχή και η φτώχεια ανάγκασαν κάποιους συμπολίτες του να σχηματίσουν κάποιες ορχήστρες «σαλονιού», ώστε να παίζουν σε διάφορες δεξιώσεις, εκδηλώσεις κ.λπ. και να αποκομίζουν κάποιο χαρ-

17. Σώζεται δε και φωτογραφία, όπου ο Ξένος παίζει μπεμπάσσα, ένα όργανο συνοδείας, σαν το ευφώνεο ήταν και στην οποία φωτογραφία εικονίζεται όλη η Μπάντα της εποχής (1925) συμπεριλαμβανομένων και των πατέρα και υιού Βισβάρδη. Ο μεν πατέρας στην εν λόγω φωτογραφία παίζει κουαρτίνο, δηλ. κλαρινέττο σε μι ύφεση, ο δε υιός, ο κατοπινός συνθέτης Διονύσιος, παίζει σπαβίνο, δηλ. πίκκολο. Βλ. Στέλιου Ν. Τζεργμίνου, *Φιλαρμονικά Ζακύνθου (1816-1960)*, Φιλόμουση Κίνηση Ζακύνθου, Ζάκυνθος, 1996, σσ. 140-141. Η εν λόγω φωτογραφία καθ'υποδείξην του αρχιμουσικού της Φιλαρμονικής Εταιρείας Καρκύρας, κ. Σπύρου Προσωπάρη.

16. Εδώ ο συνθέτης προφανώς μπερδεύτηκε, εννοούσε 1952 (βλ. παρακάτω την ενότητα: «Ο Μουσικός Αλέκος Ξένος στην Κρατική Ορχήστρα Αθηνών μέσω του υπηρεσιακού του κυρίως φακέλου».)

τζιλίκι, που χρoσίμευε για επιβίωση το δί-
χωα άλλο, πέραν των υπηρεσιών της Μπά-
ντας. Σε αυτές, εκτός του Ξένου, έπαιζαν
και η Λούση Κόκλα βιολοντσέλλο, με-
τέπειτα Βιτσεντζάτου¹⁸, ο συνθέτης και
τότε κλαρινεττίστας Διονύσιος Βισβάρ-
δης¹⁹ – ο άνθρωπος που με το εμβατήριό
του «Περνάει ο Στρατός» κατάφερε να
εμψυχώνει τους Έλληνες στρατιώτες από
τα μέσα του '3ο που το συνέθεσε έως τις
μέρες μας – βιόλα ο Πορφύρης Κονίδης²⁰
κ.ά. Σε αυτή την ορχηστρούλα ο Ξένος με
τον Παπαδάτο έπαιζαν τρομπόνι.

Στα 1930 πια, σε ηλικία 18 ετών, ο
συνθέτης με γράμμα του Πήλικα για
την προϋπηρεσία του στη Μπάντα του
τόπου του, βρέθηκε στην Αθήνα παρου-
σιαζόμενος στον διοικητή της Μουσικής
της Φρουράς Αθηνών, τον Σωζόπουλο, ο
οποίος αφού τον άκουσε στο όργανο τον
απέσπασε στη 2η Μεραρχία του 34ου
Συντάγματος να παίζει τρόμπα. Σε λίγο
καιρό γράφεται στο Ωδείο Αθηνών στην
τάξη του Σπυρίδωνος Καίσαρη, όπου και
παρακολουθεί τα μαθήματά του τακτικά
πια από τα 1932. Κάποια προβλήματα
υγείας είχαν ήδη αρχίσει να τον ταλανί-
ζουν. Οι δυσκολίες της ζωής του όντας
φαντάρος ήταν πολλές. Μετά το 1936
όμως που απολύθηκε είχε τη δυνατότη-

18. Λούση Κόκλα-Βιτσεντζάτου (1909-2003),
καθηγήτρια του Ωδείου Αθηνών στο πιάνο και στο
«ακκομπανιμέντο», δηλ. συνοδός πιανίστα. Στο
Εθνικό Ωδείο δίδαξε «πρίμα βίσα», δηλ. «εκ πρώτης
όψεως ανάγνωση» και διετέλεσε δεινή «συνοδός
πιανίστα» της Εθνικής Λυρικής Σκηνής μαζί με τον
συνθέτη και πιανίστα Γεώργιο Πλάτωνα κ.ά. Εαμί-
τισσα, αγωνίστρια της Εθνικής Αντίστασης και πολύ
μορφωμένος και παθιασμένος άνθρωπος με ό,τι
καταπιανόταν.

19. Διονύσιος Βισβάρδης (1910-1999), που
όπως γράφει ο Λ. Χ. Ζώης στο *Λεξικόν φιλολογικόν
και ιστορικόν Ζακύνθου*, Α', σ. 95 «σπουδάσας εν
Ζακ. και τω Κρατικώ Ωδειώ Θεσσ/κνης, λαβών πτυχία
ανωτέρων σπουδών αρμονίας, αντιστίξεως, ενοργα-
νώσεως και κλειδοκμβάλου [...], υπηρέτησεν ως
μόνιμος λοχαγός Στρατ. Μουσικής Θεσσ/κνης».

20. Πορφύρης Κονίδης (1910-1967), ο μετέπει-
τα γνωστός λογοτέχνης, μελετητής, μεταφραστής και
συγγραφέας Κ. Πορφύρης, στέλεχος της Αριστεράς
και συνεργάτης-αρχιουκτάκτης του προοδευτικού
περιοδικού *Επιθεώρηση Τέχνης* (1955-1967). Βλ.
Επτανησιακά Φύλλα (2005: 468).

τα και έπρεπε, να εργαστεί σε διάφορες
δουλειές, για να ζήσει με αποτέλεσμα
να γίνεται όλο και πιο γνωστός στις μου-
σικές «πιάτσες» και να εκτιμάται συνε-
χώς για το παίξιμό του και το ήθος του.
Φυσικά, από κάθε του μουσική εργασία,
«ρουφούσε» ό,τι περισσότερο μπορού-
σε. Και πού δεν δούλεψε· στην «Αίγλη»
του Ζαπτείου, στο θέατρο Μακέδου,
στο «Ιντεάλ» στην Πανεπιστημίου, σε
καμπαρέ κ.α. Την εποχή εκείνη συνερ-
γάστηκε με τον Κερκυραίο τρομπετίστα
Σπύρο Μοτσενίγο, στον οποίον χρω-
στάμε και την ιστορία στη Νεοελληνική
Μουσική, το βιολονίστα Σπύρο Αβα-
τάγγελο, τον κορνίστα Σπύρο Λέκκα ή
Γουλιελμή –τον οποίον κατά την Κατοχή
κατάφερε να σώσει από την εκτέλεση
η πρωταγωνίστρια του Βασιλικού Θεά-
τρου, Ελένη Παπαδάκη– κ.ά.

Μπαίνοντας λοιπόν στο Ωδείο Αθηνών,
το σημαντικότερο εκείνη την εποχή μου-
σικοεκπαιδευτικό Ίδρυμα (ιδρ. 1871), το
οποίο συγκεντρωνε όλη την αφρόκρεμα
της μουσικής ζωής του τόπου, βρήκε ευ-
ήκοα ώτα, εκείνα του διευθυντού του,
Φιλοκλήτη Οικονομίδη, ο οποίος άκουσε
τα όνειρα του νεαρού Ξένου και εκτιμώ-
ντας το τάλαντό του και τις δυνάμεις του,
τον προσέλαβε έκτακτο μουσικό στην
τότε Συμφωνική Ορχήστρα του Ωδείου
Αθηνών, μαζί με τον Κερκυραίο κορνίστα
Σπύρο Λέκκα. Τούτο συνέβη στα 1936
με μηνιαίο μισθό 1.000 δρχ. προσθέτο-
ντας τα διάφορα «εξτρά» με την Ορχή-
στρα του Κανελλίδη²¹ κάθε καλοκαίρι
στο Μουσείο. Ο Ξένος αρχικά σπούδαζε
τρομπόνι και ενοργάνωση με τον Σπυρί-
δωνα Καίσαρη. Όταν όμως αντιλήφθηκε
πως δεν υπήρχε κάτι άλλο να μάθει, τότε
ξεκίνησε να παίρνει μαθήματα και να πα-
ρακολουθεί στενότερα τον πρώτο τρο-

21. Ο Βαγγέλης Κανελλίδης ήταν ένας περίφημος
βιολονίστας, ο οποίος εθαυμάζετο για το τσιγγάνικο
παίξιμό του. Είχε την καλύτερη ορχήστρα με πρώτο
βιολί και μάεστρο τον ίδιο. Λέγεται πως μια από τις
φορές που επισκέφτηκε την χώρα μας ο μεγάλος
Βιεννέζος «μαίτρ» του βιολιού, Φριτς Κράιςλερ, τον
πήγανε στο Μουσείο το βράδυ και όταν άκουσε τον
Κανελλίδη να παίζει εκείνος είπε «έχετε στην Ελλά-
δα έναν τέτοιο μουσικό και τον έχετε να παίζει στις
ταβέρνες;».

μπονίστα μακρονησιώτη-κομμουνιστή Μήτσο Πολίτη, πατέρα του βιολονίστα και παλαιού εξάρχοντος της Ορχήστρας της ΕΛΣ και της ΕΡΤ Σοφοκλή Πολίτη, και παππού της μετέπειτα σολίστ του μπαλέτου της ΕΛΣ, Βάσως Πολίτη. Ο Ξένος αφού έφυγε από το Ωδείο Ο Καίσαρης συνέχισε επίσημα με τον Πολίτη πια και ενορχήστρωση με τον Γεώργιο Σκλάβο, μορφολογία με τον Μητρόπουλο και σολφάζ συν τοις άλλοις με τον Οικονομίδη. Σε έναν διαγωνισμό μάλιστα, που έγινε εκείνη την εποχή στο Ωδείο και στον οποίον έλαβαν μέρος μερικοί από τούς μετέπειτα κορυφαιούς μας μουσικούς, όπως ο τσελλίστας Χρήστος Γαρουφαλιάς και ο βιολονίστας και μαέστρος Δημήτρης Χωραφάς, ο Ξένος έλαβε το πρώτο βραβείο. Ο Σκλάβος²² τον είχε βοηθήσει τόσο πολύ στη σπουδή του, που στο τέλος των εξετάσεων της ενορχήστρωσης, κανόνισε να διευθύνει τις ενορχήστρες του ο ίδιος ο Ξένος με μέλη της Φιλαρμονικής του Δήμου Αθηναίων.

Μέσα σε όλα αυτά ο Ζακυνθινός μας βάρδος μελετούσε ασταμάτητα ό,τι περισσότερο «έπεφτε» στα χέρια του σχετικό με τη μουσική φυσικά, αλλά και με όλες τις μορφές τέχνης, όπως την ποίηση, ζωγραφική, θέατρο, φιλολογία,

διάφορα πολιτικά ρεύματα της Ευρώπης κ.ά. Ιδιαίτερη σημασία έδωσε στη μελέτη της λαϊκής μας μούσας και τα «κλαδιά» της, όπως το κλέφτικο, το ακριτικό, το μοιρολόι, τα νανουρίσματα, τα παιδικά, του γάμου και της εργατιάς κ.ά., μα και την εκκλησιαστική μας βυζαντινή παράδοση. Τα μελέτησε τόσο καλά δε, που όταν αργότερα έγραψε και διατυμπάνισε παντοιοτρόπως το περιβόητο «κατηγώ» του στο ρεμπέτικο, μάς έδειξε ότι τα επιχειρήματά του πατάνε γερά απάνω σε στέρεη και βαθιά γνώση, μακριά από τα σύγνεφα που δημιουργούν τα διάφορα είδη... καπνού, οι φυγές, οι τεκέδες και ο πεσιμισμός των ασμάτων αυτών.

Η εγγραφή του στον Πανελλήνιο Μουσικό Σύλλογο τού προσδίδει, εκτός από ένα συνεχές αγωνιστικό φρόνημα, πολλή δουλειά για τους συναδέρφους μουσικούς, μα και για τον ίδιο, ώστε να καλυτερέψουν οι συνθήκες εργασίας, τα μεροκάματα, οι όροι των συμβάσεων, η ασφάλεια υγείας του μουσικού και το κυριότερο να ασκηθεί τόση πίεση συντεταγμένα και με επιχειρήματα αδιάσειστα, ώστε να κρατικοποιηθεί η ΣΟ του Ωδείου Αθηνών επί Κατοχής, σκεπτόμενος έξυπνα ο Οικονομίδης και χρησιμοποιώντας τη δυναμική του προσωπικότητας για την εποχή της παντοδυναμίας του. Ακόμη, να αποκτήσουν μόνιμες ορχήστρες η Λυρική Σκηνή με μαέστρο τον Αυστροεβραίο Βάλτερ Πφέφφερ –μετέπειτα σύζυγο της πρώτης χορεύτριας και χορογράφου Έλεν Τσουκαλά-Πφέφφερ– «μαιτρ της βιεννέζικης οπερέττας» και το Ραδιόφωνο με τον συνθέτη και μαέστρο Αντίοχο Ευαγγελάτο. Ως και εγένετο! Η ένταξή του λοιπόν στον ΠΜΣ, εκτός όλων των άλλων, τον έφερε να γνωριστεί και με τον Μάριο Βάρβογλη,²³ ο οποίος

22. Γράφει ο Γιώργος Λεωτσάκος για τον Γεώργιο Σκλάβο, σε ένα κείμενό του με τίτλο «Ο Αλέκος Ξένος», που δημοσιεύεται στα *Επτανησιακά Φύλλα*, 2005: 491-496, ότι «Δάσκαλοί του στο Ωδείο ήταν [...] –τι ειρωνεία!– ο ακροδεξιός Γεώργιος Σκλάβος, γενικός διευθυντής της Λυρικής Σκηνής κατά τον Εμφύλιο, για τον οποίο έχει γραφεί ότι αλληλογραφούσε με τα παραρτήματα ασφαλείας προκειμένου να πληροφορηθεί τα κοινωνικά φρονήματα των υφισταμένων του». Πώς να μην προσυπογράψουμε το εντός παυλών σχόλιό του «τι ειρωνεία»! Και είναι αλήθεια τα περί αλληλογραφίας του Σκλάβου με την Ασφάλεια, μιας που ένα τέτοιο γράμμα έχουμε και εμείς στην κατοχή μας, το οποίο υπάρχει μέσα σε ογκωδέστατο ντοσιέ με την ιστορία της ΕΛΣ από ιδρύσεως έως του 1982, γραμμένη από τον μόνιμο τότε αρχιμουσικό του Θεάτρου, Τότη Καραλίβανο. Ο φάκελος αυτός είχε δοθεί από τον ίδιο τον Καραλίβανο μαζί και με άλλο υλικό για το Ελληνικό Μελόδραμα του Λαυράγκα, στον μετέπειτα γενικό διευθυντή της ΕΛΣ, Νίκο Συνοδινό, όπου μέρος του αρχείου του μας παραδόθηκε από τη σύζυγό του Άννα Πέτροβα-Συνοδινού πριν λίγα χρόνια.

23. Σώζεται χειρόγραφο σημείωμά του Ξένου για τον Βάρβογλη στον οποίο γράφει: «Πριν πεθάνει στο νοσοκομείο, μου είπε τον πόνο του. “Αλέκο, ξέρω πως ο αγώνας μας θα δικαιωθεί μια μέρα, μα εγώ φεύγω, φεύγω με πίκρα στην ψυχή για τη διαγωγή των πνευματικών μας ανθρώπων”. Του ή απάντησα ότι “είναι η μοίρα όλων εκείνων που αγάλισαν το λαό, τούς εργαζομένους και συνεργάστηκαν μαζί των για την προκοπή να τούς βάζουν σύνορα αδιάβατα προς την Ακαδημία. Μήπως το ίδιο δεν έγινε με τον

Από αριστερά οι συμμετέχοντες στις 28ες Γιορτές Λόγου και Τέχνης Λευκάδας για την Ειρήνη και Συνεδέρφωση των Λαών (1983). Αφιέρωμα στην Εθνική Αντίσταση: Αλέκος Ξένος, Χαράλαμπος Πρωτόπαπας, Μανώλης Γλέζος, Νίκος Σβωρώνος, Γιώργος Κατηφόρης, Σπύρος Θάνος, Παναγιώτης Σκληρός, Έφη Πανσέληνου, Διονύσιος Ρώμας, Βόδωρος Καλκάνης (Αρχειό Παναγιώτη Σκληρού, πρώην δημάρχου Λευκαδίων).

εξετίμησε όλα τα καλά του Ξένου και άρχισε να του παραδίδει μαθήματα στη φούγκα και τη σύνθεση δωρεάν. Μαζί του πρωτάκουσε τα νέα ρεύματα της Ευρώπης, δηλ. για τις μουσικές των Στραβίνσκου, Βαρέζ, Σατί, τα μπαλέτα Ντιαγκίλεφ κ.λπ., ενώ για τη μουσική της εποχής του 15 χρόνια περίπου αργότερα του γράφει σε επιστολές του και ο φίλος του από το βουνό, Νικηφόρος Ρώτας, που στα μέσα του '50 σπούδαζε στη Βιέννη σύνθεση και η γυναίκα του Μαίρη Ρώτα, πιάνο. Ο Ξένος γνωρίζει και τον Σκαλκώτα στον ΠΜΣ και συνδέονται φιλικά, όπως και με πολλούς άλλους μουσικούς, σαν τον Βένο με την τρομπέτα²⁴, τον

Καζαντζάκη, τον Σικελιανό, τον Βάρναλη και τόσους άλλους: Αν ήμουν στη θέση σου θα αισθανόμουν τιμή και όχι πίκρα". Les και του αλάφρωσα κάπως την ψυχή. Σε λίγες μέρες πέθανε και τον συνοδεύσαμε με δάκρυα στην τελευταία του κατοικία σ' ένα απόμερο κομμάτι του Πρώτου Νεκροταφείου. Έφυγα τελευταίος. Γεια σου, δάσκαλε, και συ θα δικαιωθείς κάποια μέρα για την προσφορά σου στον αγαπημένο μας εργαζόμενο λαό» (*Επανασιακά Φύλλα*, 2005: 8)

24. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία του κλαρινετίστα Μπάμπη Φαρανιάτου στον γράφοντα, πρόλαβε και έφυγε με το τελευταίο τραίνο, πριν το ξέσπασμα του πολέμου, για τη Γερμανία και φτάνο-

πιανίστα Νίκο Παγκαλή, αδερφό της γυναίκας του Σκαλκώτα κ.ά. Άξιο λόγου είναι το σημείο στην *Αυτοβιογραφία* του,²⁵ όπου στα τεράστια προβλήματα του χώρου των μουσικών κατατάσσει και το παρακάτω: «(...) από τις κλίκες δεν έλειπαν και ορισμένοι καιροσκόποι αριστεροί. Ο αγώνας για τους νέους ήταν άνισος και εξοντωτικός, γιατί οι άλλοι προέβαλλαν το κύρος και το φόβο του αποκλεισμού από τις δουλειές. (...)» Κατόπιν μας λέει για τις πιέσεις που άσκησαν οι μουσικοί στις διοικήσεις τότε για την ίδρυση μονίμων ορχηστρών και συνεχίζει ως εξής «σ' αυτές τις ορχήστρες μπήκαν και εξελίχθηκαν πολλοί νέοι μουσικοί. Αλλά και οι παλιές κλίκες ορισμένων πρώτων οργάνων κατάφεραν με τον εκβιασμό να πάρουν δύο και συχνά τρεις θέσεις, εμποδίζοντας τους νέους ανθρώπους να εξελιχθούν και να αποκτήσουμε αυτοδύναμες ορχήστρες, που χρειαζόταν ο τόπος για τον μουσικό εκπολιτισμό του. Ήταν ένα καρκίνωμα μέσα στο σώμα του

ντας εκεί τον ανέλαβε ο διάσημος μάεστρος Χέρμαν Σέρχεν.

25. Βλ. *Αυτοβιογραφία* (2013: 60).

μουσικού κόσμου, που μας έφερε πολλά εμπόδια στην οργάνωση του κινήματος, γιατί μέσα στις κλίκες πρώτοι και καλύτεροι ήταν ορισμένα αριστερά συνδικαλιστικά στελέχη».

Και ενώ κηρύσσεται ο πόλεμος, οι διευθύνσεις των ορχηστρών καταφέρνουν να τον κρατήσουν στην Μουσική της Φρουράς, διότι τους ήταν απαραίτητος ως πρώτο τρομπόνι. Για άλλη μια φορά βλέπουμε πως το συμφέρον της ορχήστρας είναι πάνω απ' όλα και όλους. Και έτσι ξεκινάει επίσημα μπορούμε να πούμε ο πρωταγωνιστικός ρόλος που θα έπαιζε τις επόμενες δεκαετίες μέσα από τις Ορχήστρες μας, αλλά και τα συνδικαλιστικά μας όργανα, όπως ο ΠΜΣ, η Ένωση Ελλήνων Μουσουργών, η Ομοσπονδία Μουσικών Σωματείων Ελλάδος κ.ά. ο αγωνιστής μουσικός Αλέκος Ξένος. Μαζί ξεκινά και η Κατοχή, ο κόσμος πεθαίνει ο ένας δίπλα στον άλλον το θρυλικό χειμώνα του '41 και μια εικόνα, ανάμεσα σε άλλες φοβερά φρικιαστικές, μένει χαραγμένη στο μυαλό του συνθέτη για πάντα. Στη γωνία πλατείας Κουμουνοδούρου και Πειραιώς που κατοικούσε τότε, άκουσε ένα μεσημέρι φωνές και βλαστήμιες. Κοιτάει από το παράθυρο και βλέπει έναν Γερμανό στρατιώτη να τραβολογάει ένα σκελετωμένο παιδάκι από το χέρι του, εννέα ετών περίπου το οποίο στο στήθος του έσφιγγε μια κουραμάνα. Ώσπου κάποια στιγμή ο Γερμανός αρπάζει το χέρι του παιδιού και με μια απότομη κίνηση το σπάει στο γόνατό του. Το παιδί σφάδαζε πεσμένο χάρω στο δρόμο και ο Ξένος τρέχει να κατέβει να το βοηθήσει. Εκείνη τη στιγμή όμως, ο πρώην δάσκαλός του, ο Μήτσος Πολίτης, οργανωμένος και αυτός, τον σταματάει με τη γυναίκα του, που συγκατοικούσαν με τον Ξένο, διότι το μόνο που θα κατάφερνε θα ήταν ο Γερμανός φασίστας να σκοτώσει επιτόπου και αυτόν.

Μέσα λοιπόν στον αγώνα αυτό για την επιβίωση, σημαντικό χρόνο από τη ζωή του συνθέτη, αλλά και όλων των αγωνιζομένων Ελλήνων, καταλαμβάνει και η επιμόρφωση του Λαού, με τον καθένα να βοηθάει από το δικό του μετερίζι. Ο Ξένος ήθελε το Λαό, όχι μόνον δικαίωμέ-

νο, μα και μορφωμένο και εξυψωμένο. «Αυτός υπήρξε και ο λόγος της οξυτάτης αντιπαράθεσής του με τους ρεμπετοεμπνευσμένους συνθέτες της δεκαετίας του '60», όπως χαρακτηριστικά γράφει και ο Νίκιας Λούντζης²⁶, συμπληρώνοντας ένα μικρό απόσπασμα από την *Αυγή* της 24ης Μαρτίου 1960, στο οποίο ο Ξένος γράφει ότι «το τραγούδι αυτό, μάς υποβάλλει καταπτωτικές καταστάσεις που δεν τις ανέχεται ο διανοητικός και ψυχικός μας κόσμος, καθώς το “Λαϊκισμός” με το χαμηλό πνευματικό και συναισθηματικό περιεχόμενο, ένα τέλμα δίχως αδιέξοδο, ανάταση, ιδανικά». Ο Ξένος με τους μουσικούς σκέφτεται πώς μπορεί να γίνουν καλύτερα τα πράγματα. Έτσι, λοιπόν μέσω της ακτιδικής των καλλιτεχνών προτείνει στο Κόμμα τα εξής σημεία για εφαρμογή στην ελεύθερη Ελλάδα, μετά την απελευθέρωση. “(1) Συλλογή της λαϊκής και έντεχνης εθνικής μουσικής. Διαφύλαξη της με τη δημιουργία αρχειού-βιβλιοθήκης και διάδοσή της στο εσωτερικό και εξωτερικό με εκδόσεις, μαγνητοφωνήσεις και γραμμοφωνήσεις. (...) (2) Την αναδιάρθρωση της μουσικής παιδείας και τον εκσυγχρονισμό της στα νηπιαγωγεία, δημοτικά, γυμνάσια, πανεπιστήμια με βάση την εθνική μουσική (...) Την ίδρυση ανώτερης μουσικής ακαδημίας (...) που οι σπουδαστές θα σπουδάζουν δωρεάν (...)” (3) Ενίσχυση των δήμων και όλων των εργατικών συνδικάτων, συλλόγων, σωματείων και κάθε χώρου δουλειάς με άνοδο του πνευματικού και πολιτισμικού επιπέδου με δημιουργία κατά κόρον φιλαρμονικών, χορωδιών, ορχηστρών μουσικής δωματίου, μαντολινάτων κ.λπ. που όλος ο Λαός θα λαμβάνει μέρος. (4) Ανέγερση μουσικών μεγάρων σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη για τη στέγαση της ΚΟΑ, ΕΛΣ και των λοιπών συγκροτημάτων μας. 5) Δημιουργία ενός κεντρικού μουσικού συμβουλίου που θα αποτελείται από εξέχουσες μουσικές προσωπικότητες το οποίο θα μελετά και θα προτείνει λύσεις στα προβλήματα του

26. Βλ. *Επτανησιακά Φύλλα* (2005: 545).

χώρου μας, με προεξάρχουσα μέριμνα τη δημιουργία μιας Ομοσπονδίας Μουσικών Σωματείων Ελλάδας, η οποία στα 1967 τελικά δημιουργήθηκε και κράτησε ούτε 10 χρόνια.²⁷

Με φόντο τα παραπάνω ας ξαναδούμε, τονίσουμε και «κωνέψουμε» βαθιά τις τεράστιες κατακτήσεις των μουσικών αγωνιστών μας τις δύσκολες εκείνες κατοκικές μέρες, πρωταγωνιστής των οποίων υπήρξε και ο Αλέκος Ξένος: (1) κρατικοποίησαν την ΣΟ του Ωδείου Αθηνών σε ΚΟΑ, (2) δημιουργήθηκε η ΕΛΣ αρχικά ως μέρος του Βασιλικού Θεάτρου με δικό της προϋπολογισμό και αίθουσα, (3) μονιμοποιήθηκε η ΣΟ του ΕΙΡ²⁸ και θεσπίστηκε και η Ελαφρά

27. Στο βιβλίο με τα πρακτικά των συνεδριάσεων του ΔΣ, που υπάρχει στο αρχείο του ΠΜΣ, είδαμε ότι η πρώτη συνεδρίαση έγινε στις 9 Αυγούστου 1966 παρουσία, μεταξύ άλλων, των Αντίοχου Ευαγγελάτου, Ξένου, Γιώργου Γεωργιάδη, Σώτου Βασιλειάδη, Μενέλαου Θεοφανίδη, Κώστα Καπνίση, Βασιλη Γαπαλάκη κ.ά. Από αυτή τη συνεδρίαση απουσίαζε ο Ανδρέας Νεζερίτης. Κατόπιν των ανάλογων ψηφοφοριών στο ΔΣ αναδείχθηκαν οι εξής: Αντ. Ευαγγελάτος, πρόεδρος, οι Γ. Γεωργιάδης και Μ. Θεοφανίδης, αντιπρόεδροι, ο Ξένος, γεν. γραμματέας, ο Β. Γαπαλάκης, γραμματέας Β', ο Ευστράτιος Μαυρομάτης, ταμίας και μέλη οι Νεζερίτης, Καπνίσης, Βασιλειάδης, Σ. Μπελούσης και Ευάγ. Πετρίδης. Με αρχαιρεσίες της 4ης Δεκεμβρίου 1966 η ΟΜΣΕ έχει και άλλα μέλη και με τη ΓΣ της επομένης αλλάζουν τα πρόσωπα στις θέσεις του ΔΣ, με τον Ξένο να παραμένει γεν. γραμματέας. Παρών σε όλες τις συνεδριάσεις έως της 13ης/6/1967 όπου απουσιάζει, παρ' όλο που είχε ενημερωθεί εγκαίρως. Η συνεδρίαση συζητεί, στην αρχή, την παραίτηση των προέδρου και γεν. γραμματέα, δηλ. των κυρίων Ευαγγελάτου και Ξένου. Στις επιστολές τους αναφέρουν ότι παραιτήθηκαν για λόγους προσωπικούς και λόγω υπερβολικού φόρτου εργασίας που δεν τους επιτρέπει να ανταποκριθούν όπως πρέπει στα καθήκοντά τους. Κατόπιν για διεκδίκηση απάντων, παραιτούνται όλοι για να ξανασυνέλθουν εν καιρώ και να δημιουργηθεί νέο ΔΣ. Στις 11/12/1972 υπάρχει το τελευταίο πρακτικό συνεδρίασης. Με εγκριτ. απόφ. 471/72 η Ομοσπονδία αποκτά νέο καταστατικό. Περισσότερα για την ΟΜΣΕ επιφυλασσόμεθα σε μελλοντικό μας κείμενο σύμφωνα με στοιχεία που διαθέτουμε.

28. Σύμφωνα με το δελτίο ταυτότητας που υπάρχει στο Αρχείο του (Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικά Αρχεία), το οποίο εξεδόθη την 1η Ιουλίου 1942 και φέρει το όνομα του οργανισμού ως «Ανώνυμη Ελληνική Ραδιοφωνική Εταιρεία», γράφει ότι ο Ξέ-

Ορχήστρα του Ραδιοσταθμού. Επίσης, μόνιμο συγκρότημα Μουσικής Σαλονιού και Μουσικής Δωματίου.

Στο βουνό πια ο Ξένος, και περνώντας «από κάμπους και λαγκάδια» ιδρύοντας χορωδίες και φιλαρμονικές σε όποιο χωριό και αν βρισκόταν, μα και σε κάθε λόχο του ΕΛΑΣ, για εμπύχωση των στρατιωτών μας, ο κομμουνιστής λογοτέχνης Νίκος Καρβούνης, τον ρωτά γιατί δεν διαδίδει στο Λαό τη μουσική του για το τραγούδι *Βροντάει ο Όλυμπος*. Δίκαια και αφοπλιστικά ο Ξένος τού απαντά ότι την απάντησή την έχει δώσει ο Λαός από μόνος του, ο οποίος προτιμά να το τραγουδά απ' άκρη σ' άκρη με την μουσική του «Αστραπόγιαννου», δηλ. του συνθέτη Άκη Σμυρναίου, κατά κόσμον Γαληνού Κιοσόγλου. Η μουσική του Σμυρναίου ήταν παντρεμένη τέλεια με τα λόγια του ποιήματος, ήταν εμπνευσμένη, απλή και πρωτοπόρα και ο κόσμος επίσης την μάθαινε γρήγορα και έτσι μεταδιδόταν ευκολότερα απ' άκρο σ' άκρο. Όπως άλλωστε έγινε και με το *Τραγούδι του Άρη*, το οποίο κυκλοφορούσε σε πολλές εκδοχές με μουσικές διάφορες από το εξωτερικό που δεν έδεναν καθόλου με τον

vos είναι «μέλος Ορχήστρας» και υπογράφει ο γεν. γραμματέας της ΑΕΡΕ. Συνεπώς, είναι μέλος της Ορχήστρας του ΕΙΡ για κάποιους μήνες του 1942, με αρ. μπρ. 136. Σε έγγραφο που υπάρχει στο Αρχείο στο Μουσείο Μπενάκη, με ημερ/νία 24/11/1961 και αρ. πρωτ. Δα(·)/6562/55, που υπογράφει ο αναπληρωτής γεν. διευθυντής του ΕΙΡ, Α. Μαργαρίτης, βεβαιώνει ότι υπήρξε μέλος της ΑΕΡΕ από 1/4 - 1/10/1942. Έλαβε μέρος δε ως έκτακτος σε διάφορες συναυλίες τα έτη 1956, 1958 και 1960. Βέβαια, στην *Αυτοβιογραφία* του (2013: 99) γράφει ο ίδιος πως «τα πήραν και τα συμπεριλάβανε σ' έναν ογκώδη φάκελο. Αυτόν το φάκελο, κάθε φορά που με καλούσαν για αποκήρυξη των ιδεών μου, μου τον επιδείκνυαν σαν ντοκουμέντο αντεθνικής δράσης. Γι' αυτή την "αντεθνική" μου δράση με διώξαν πρώτα από την Κρατική Ορχήστρα (ενν. 1943, βλ. το ίδιο: 88-89). Το ίδιο επαναλήφθηκε το 1947». (Σ.τ.Σ.: Όπως θα δούμε από τα ιστορικά έγγραφα που δημοσιεύουμε, για δεύτερη φορά απολύθηκε από την ΚΟΑ, στα 1949. Συνεπώς ο Ξένος μάλλον μπέρδευσε τις δυο αυτές χρονολογίες) «γιατί αρνήθηκα να παρουσιαστώ στην επιτροπή κρίσεως κοινωνικών φρονημάτων και να υπογράψω "δήλωση"». Τα ίδια έγιναν στην Ορχήστρα του Ραδιοφώνου το 1950, γιατί δεν αποκήρυξα τις ιδέες μου [...].»

λόγο, και έτσι ο Ξένος το μελοποίησε και έμεινε ως τις μέρες μας αθάνατο. Μάλιστα είχε συλλέξει περί τα 180 αντάρτικα τραγούδια κάμνοντας ένα λεύκωμα, το οποίο όμως μάλλον χάθηκε στα χρόνια μαζί και με άλλα τραγούδια και έργα.

Μετά την απελευθέρωση και ερχόμενος σιγά-σιγά πια πίσω στην Αθήνα, περνώντας από τον Βόλο κ.α. φτάνουμε σε μια πράξη τιμιότητας, ήθους, αλλά και ηρωισμού του Ξένου, μια πράξη που κεντρικό αποδέκτη έχει τον συνθέτη και μετέπειτα ακαδημαϊκό Μανώλη Καλομοίρη. Κάποιος φίλος της οικογένειας βρίσκει τον Ξένο και τον παρακαλεί να μεταβεί στο Λαϊκό Δικαστήριο του ΕΑΜ στην Κοραή, όπου κατηγορείτο ο Καλομοίρης για συνεργασία με τους κατακτητές την περίοδο που ήταν διευθυντής της Λυρικής Σκηνής. Με το μεγαλύτερο μένος από όλους, ένας μουσικός στις βιόλες ονόματι Γερακάρης,²⁹ εκτόξευε κατηγορίες εναντίον του. Αφού λοιπόν πολλοί είπαν διάφορα, ζήτησε το λόγο και ο Ξένος για να μιλήσει. Μετά από πολλά που κατέθεσε σχετικά με την κατάσταση τόσο εντός όσο και εκτός του Θεάτρου, τόνισε τη θετική στάση του Καλομοίρη κατά την περίοδο που οι μου-

σικοί αγωνίζονταν για την κρατικοποίηση της ΣΟ του Ωδείου Αθηνών και τη δημιουργία της αυτόνομης Λυρικής Σκηνής, όπως και τούς αγώνες του Σμυρνιού μουσουργού για «τη μουσική πρόοδο του κόσμου μας, αλλά και των ωδείων της πρωτεύουσας. Με αυτό τον τρόπο πρέπει να προφυλάξουμε τους εαυτούς μας και να μην δίνουμε τροφή σε προβοκάτορες ανάμεσά μας, διότι εάν είναι έτσι τότε μπορούμε να μιλήσουμε με ανοιχτά χαρτιά, γεγονός που δεν θα οφελήσει κανέναν», μιας που ήδη γνωρίζει (ενν. ο Ξένος) διάφορες συναντήσεις και λεπτομέρειες που ουσιαστικά «καίνε» αυτούς που εξανίστανται και βάλλουν εναντίον του Καλομοίρη. Ο Γερακάρης χλόμιασε, ο Καλομοίρης σώθηκε και οι Αμερικανοί έντυσαν αξιωματικό του στρατού τους μετά το Δεκέμβρη τον... Γερακάρη.

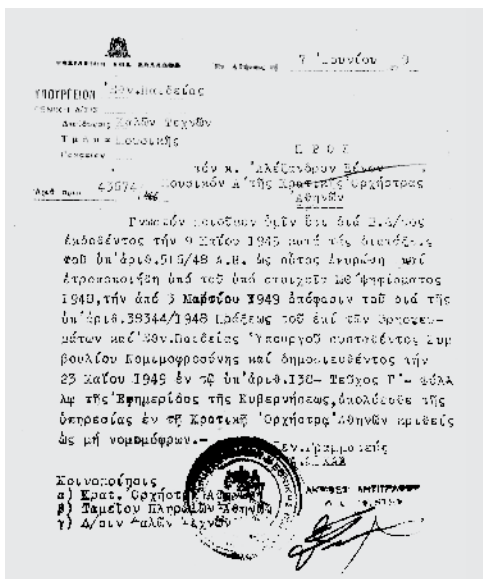
Τραγική στιγμή ο Δεκέμβρης εκείνος. Σε ένα απόσπασμα από την *Αυτοβιογραφία* του (σ. 111) γράφει ο Αλέκος Ξένος: «(...) Είχαν στήσει τα ολμοβόλα τους στην Ακρόπολη. Μπροστά στα μάτια μου, μαζί και ο συνάδερφος Δημήτρης Χωραφάς, στην οδό Αγίου Μελετίου δίπλα στην εκκλησία, σκότωσαν το μαέστρο και συνθέτη Γλυκοφρύδη». Είχε βγει από το σπίτι του να ψάξει τρόφιμα που έλειπαν, και αντί να πέσει αμέσως κάτω, όπως έκαναν οι άλλοι όταν άκουσαν το σφύριγμα της ρουκέτας, αυτή του πήρε σύρριζα τα δυο πόδια πεθαίνοντας σε λίγο από ασταμάτητη αιμορραγία.

Μετά λοιπόν από ατελείωτους αγώνες στην παρανομία, αλλά και εκτός, ο Ξένος δεν σταμάτησε ούτε στιγμή να αγωνίζεται για το κοινό καλό. Έτσι, έχασε την ευκαιρία να πάει κι αυτός στη Γαλλία με το περιβόητο πλοίο «Ματαρόα», τα Χριστούγεννα του 1945, μαζί με άλλους 200 περίπου συντρόφους καλλιτέχνες —όπως τον Μέμο Μακρή, τον Νίκο Σβορώνο, τον μαέστρο Δημήτρη Χωραφά, τον κινηματογραφιστή Μάνο Ζαχαρία, τον ζωγράφο Νίκο Βυζάντιο, τους φιλοσόφους Κώστα Αξελό και Κορνήλιο Καστοριάδη, τη συγγραφέα Έλλη Αλεξίου, τον φιλόλογο γλωσσολόγο Εμμανουήλ Κριαρά κ.ά.— διότι το Κόμμα έκρινε πως η δουλειά του Ξένου εδώ θα είναι σημα-

29. Στο ανέκδοτο έργο του αρχιμουσικού της ΕΛΣ. Τότη Καραλίβανου, το Χρονικό της Εθνικής Λυρικής Σκηνής 1940-1982, ακριβώς προ των ονομάτων του προσωπικού της Λυρικής την περίοδο 1 Ιουνίου 1945 μέχρι 31 Μαΐου 1946, σε χειρόγραφο σημείωμα του μαέστρου, διαβάζουμε «(...) εκτός του Σ. Βασιλειάδη δ/ντού ορχήστρας και Κ. Γερακάρη Α' βιολί». Σημειώνουμε πως και αυτός ο μουσικός έπαιζε και βιολί και βιόλα, όπως συμβαίνει πολύ συχνά (Σ.τ.Σ.: για να μην υπάρξει σύγχυση με τα λόγια του Ξένου, ότι ο Γερακάρης προήρχετο από τις βιόλες). Αυτοί οι δύο δεν συμπεριλαμβάνονται στο προσωπικό, το οποίο θα στελέχωνε την ανεξάρτητη πλέον ΕΛΣ, δηλ. εκτός σκέπης του Βασιλικού Θεάτρου, που θα κατήρτιζε ο γενικός διευθυντής της, Μανώλης Καλομοίρης. Ο Καραλίβανος γράφει λοιπόν ότι «(...) τη σύνθεση του θιάσου την έκανε το 1944 ο τότε Γενικός Δ/ντής Μανώλης Καλομοίρης για την έναρξη των παραστάσεων της ανεξάρτητης Ε.Λ.Σ. (και όχι σαν τμήμα του Εθνικού Θεάτρου) την 1 Απριλίου 1944 στο θέατρο "Ολύμπια". Το Διοικητικό Συμβούλιο που διώρισε το Υπουργείο Παιδείας μετά την απελευθέρωση ανανέωσε τις συμβάσεις του θιάσου, όπως είχαν, με προσαρμογή των μισθών στα νέα χρήματα».

ντικότερη και έχει μεγαλύτερο βάρος, δινόταν κατά την δυνατότητα να κρίνει κατά συνείδηση. Έτσι, ο Ξένος σκέφτηκε, ζύγισε τα πάντα και αποφάσισε να μείνει εδώ. Ίσως αργότερα του δινόταν ξανά η ευκαιρία για το εξωτερικό. Την πρόταση αυτή για τη Γαλλία έλαβε από τους Ροζέ Μιλλιέξ και Οκτάβιο Μερλιέ εκ μέρους της γαλλικής πρεσβείας, βλέποντας τί πρόκειται να επακολουθήσει με τον Εμφύλιο που ερχόταν. Είχε συλλέξει και τις απαιτούμενες συστατικές επιστολές από τους Φιλοκλήτη Οικονομίδη, Μάριο Βάρβογλη, Οκτάβιο Μερλιέ κ.ά. Εις μάτην όμως... Μέχρι τα 1967 εργάστηκε στις ορχήστρες μας, όπως οι συνθήκες τού επέτρεπαν παίρνοντας κατά καιρούς και διάφορα πόστα στα μεγάλα συνδικαλιστικά όργανα, όπως γραμματέας και πρόεδρος του ΠΜΣ, μέλος του ΔΣ της Ένωσης Ελλήνων Μουσουργών, γραμματέας της Ομοσπονδίας Μουσικών Σωματείων Ελλάδας κ.ά.

Μέσα σε όλα αυτά η υγεία του περνάει διάφορες σοβαρές περιπέτειες, με αποτέλεσμα δύο φορές να γλιτώσει τον θάνατο από συνεχείς αιμοπύσεις και γαστροραγία, για να ζήσει την οικογένειά του, τη γυναίκα του Άννα και τα δυο του παιδιά, την Αλίκη και τον Άλκη, όπου αναγκαζόταν να παίζει τρομπόνι φτύνοντας κυριολεκτικά αίμα. Όμως, κάπου υπήρχε το κουράγιο για δημιουργική εργασία και συνέθετε νέα έργα βγαλμένα πάντοτε από την ψυχή τη δική του, αλλά και για την ψυχή του κατατρεγμένου Λαού, του αγωνιστή εργάτη, γνήσια λαϊκή, μακριά από τα φτιασιδία τα ψεύτικα πολλές φορές της δυτικής τέχνης, όπως πίστευε και τα οποία πλέον απότασσε κατά τον δυνατότερο τρόπο. Ένα από τα τρανότερα παραδείγματα αυτής της δημιουργίας και της αποδοχής από πλατεία μάζα κόσμου, είναι και η συναυλία της Κρατικής στο Ηρώδειο στα 1965, όπου παίχτηκε το έργο του *Σπάρτακος* στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών και ο κόσμος ήταν τόσο πολύ ενθουσιασμένος που τον έβγαλαν στη σκηνή να υποκλιθεί για ένα συνεχόμενο τέταρτο της ώρας εν μέσω ατελείωτων φωνών και επευφημιών. Το κίνημα πια το λαϊκό, το εργατικό μέτωπο δενό-

Απόλυση του Ξένου από την ΚΟΑ για δεύτερη φορά στις 7 Ιουνίου 1949 (Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικά Αρχεία, Αρχείο Αλέκου Ξένου).

(βλ. σελ. 198-202)

ταν όλο και πιο πολύ σαν ατσάλι και αποδεχόταν μαζικά και σαν γροθιά τη μουσική του συνθέτη της Αντίστασης.

Στα 1965 εκδίδεται από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων το έργο του *Κύπρος-Ελλάδα μας* και ένα χρόνο μετά, στις 21 Μαρτίου 1966 δίνεται η πρώτη του εκτέλεση από την ΚΟΑ και τον Βαβαγιάννη. Στα 1967 ο *Νέοι Σουλιώτες* παίζονται από τον Στέλιο Καφαντάρη, εγκαθιδρύεται η χούντα των συνταγματαρχών, ο Ξένος διώχνεται από τη Λυρική και δεν του χορηγείται διαβατήριο για να φύγει στο εξωτερικό για λόγους υγείας. Πάσχει από παραμορφωτική αρθρίτιδα. Στη Ραδιοφωνία καταστρέφουν πολλές ταινίες με έργα του και τραγούδια του και φυσικά απαγορεύεται η μετάδοση κάποιων εξ αυτών. Η λογοκρισία «ξαναχτυπά», γεγονός που από πριν είχε αρχίσει να ξαναγεννιέται. Στην *Επιθεώρηση Τέχνης*,³⁰ ο Ξένος μιλάει για την ανυπόφορη και ανελεύθερη αυτή κατά-

30. Βλ. Ιαν. - Φεβρ. 1966, τ. 133-134, σ. 78.

σταση λέγοντας πως, όσοι εκφράζουν ένα προοδευτικό περιεχόμενο ή ιδανικά πανανθρώπινα και λαϊκά, δεν παίζονται στα ραδιόφωνα ούτε οι εταιρείες τυπώνουν τα μουσικά έργα τους. Ο ίδιος μάλιστα πλήρωσε μόνος του την ηχογράφιση κάποιων τραγουδιών με το βαρύτονο Γιώργο Τασούλη και την πιανίστα Μαίρη Τζιούτη-Χάλαρη και ενώ τα έδωσε στη Ραδιοφωνία, η λογοκρισία έκοψε τα εξής τραγούδια: *Ειρήνη* (σε ποίηση Παλαμά), *Αντίσταση* (σε ποίηση Σικελιανού), *Κύπρος* (σε ποίηση Ρώτα), *Αντίο* (σε ποίηση Λειβαδίτη), *Θυσιαστήριο* (σε ποίηση Κοτζιούλα) και *Κούρσεψαν την όμορφή μας χώρα* σε ποίηση Αγγουλέ. Παρ' όλο που ο ΠΜΣ κατήγγειλε πολλές φορές την απαράδεκτη και φασιστική αυτή στάση και ο υφυπουργός Προεδρίας Βαρδινογιάννης υποσχέθηκε ότι θα καταργήσει τη λογοκρισία, συνέβησαν τα Ιουλιανά και πήγε και αυτό πίσω. Στο ίδιο τεύχος δε, παίρνουν θέση και οι συνθέτες Μάνος Χατζιδάκις, Μίκης Θεοδωράκης και Σταύρος Ξαρχάκος. Την ίδια χρονιά (ενν. 1967) συνθέτει την 2η *Συμφωνία* του, «της Ειρήνης», και την *Ελεγεία* για έγχορδα, στη μνήμη του Δασκάλου του αγωνιστή Μάριου Βάρβογλη, ενώ και τον επόμενο χρόνο συνεχίζει να εργάζεται πάνω στο έργο του *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* σε ποίηση Σολωμού. Αυτή τη χρονιά διαγράφεται από την Ένωση Ελλήνων Μουσουργών, αφού κατήγγειλε ορισμένους συναδέλφους του λόγω της στάσης τους απέναντι στη δικτατορία και παρά την έκκληση να ανακαλέσει, αυτός αρνήθηκε, παραιτήθηκε και ζήτησε να τον διαγράψουν αυτοί.

Συνεχίζει να συνθέτει κυρίως τραγούδια και στα 1971 στέλνει κάποια ανέκδοτα τραγούδια του στον ΟΗΕ για τα 26 χρόνια ύπαρξής του και τα 23 από την Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με μια επιστολή στον γενικό γραμματέα Θαντ, όπου μιλάει για την ειρήνη, την ελευθερία και τη δικαιοσύνη. Δύο χρόνια αργότερα ξαναγίνεται μέλος της ΕΕΜ και στα 1974 δημοσιεύεται η γνώμη του στην *Αυγή* σε έρευνα του Παναγιώτη Βενάρδου για την ελληνική μουσική. Εκεί λαμβάνουν μέρος και οι Αντίοχος

Ευαγγελάτος και Σόλων Μιχαηλίδης. Στα 1975 εκδίδεται από το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών το μπαλέτο του *Προμηθέας Λυόμενος* και στα 1981 εκλέγεται έφορος του ΔΣ της ΕΕΜ. Την επόμενη χρονιά χειρουργείται στο Λονδίνο στην καρδιά και η επονίτισσα συνθέτρια και παραγωγός του Τρίτου Προγράμματος Ιφιγένεια Ευθυμιάτου κάνει ένα αφιέρωμα στη μουσική της Εθνικής Αντίστασης, μεταδίδοντας συνέντευξη του Αλέκου Ξένου και τη *Συμφωνία «της Αντίστασης»*. Η Ευθυμιάτου είχε γράψει ένα εκμυστηρευτικό στο περιοδικό *Εθνική Αντίσταση*,³¹ όπου παρουσίαζε τον αντιστασιακό Ξένο και τις κατακτήσεις της Ελευθέρης Κυβέρνησης του Βουνού που μέσα σε όλα, είχε κάνει δεκτά και όλα τα αιτήματα των Ελλήνων μουσικών και συνθετών της εποχής που στην υπόλοιπη Ελλάδα, ακόμη και μετά την απελευθέρωση από τους Ιταλογερμανούς φασίστες, μέχρι σήμερα τα περισσότερα παραμένουν άλυτα. Βέβαια, όπως μας εκμυστηρεύτηκε με τρεμάμενη όλο συγκίνηση φωνή και ο 94χρονος δικηγόρος αντιστασιακός μπαρμπα-Νίκος Κατφόρης από τη Λευκάδα, ο οποίος μας ενεχείρισε σπάνια φωτογραφία με τους Μανώλη Γλέζο, Νίκο Σβορώνο, Αλέκο Ξένο κ.ά. και την ομιλία του για την Εθνική Αντίσταση στη Λευκάδα από συμπόσιο στρογγυλής τραπέζης στις Γιורתές Λόγου και Τέχνης του 1983,³² εάν επικρατούσε αυτή η Αναγέννηση της Ελευθέρης Ελλάδας, η Άνοιξη αυτή του Λαού μας με την Κυβέρνηση του Βουνού και η εξουσία που είχαν στα χέρια τους ο Άρης και οι σύντροφοί του, τώρα η Ελλάδα μας θα ήταν σε τελείως άλλη ρότα. Η Ανάσταση θα είχε έρθει και η λαϊκή εξουσία θα μας έδινε την ανάπτυξη και όλα τα καλά που απολάμβαναν στη Σο-

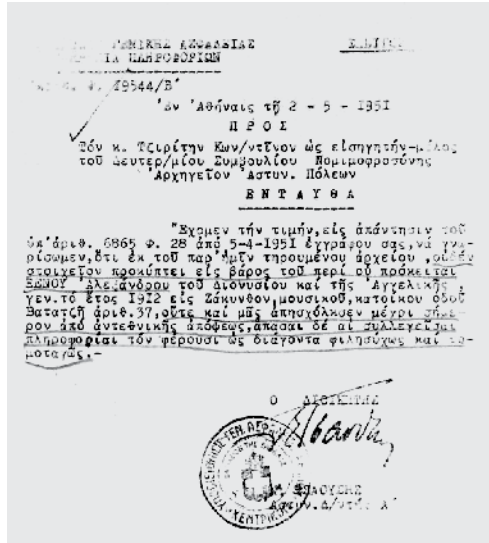
31. Βλ. Δεκ. 1990, τ. 69, σσ. 77-81, το οποίο μας παραχώρησε ευγενώς το Επιμορφωτικό Κέντρο - Αρχείο Χαρίλαος Φλωράκης.

32. Δημοσιεύουμε έτερη φωτογραφία με τους ίδιους συγκαθήμενους και τα ονόματά τους, που μας προμήθευσε ο πρώην δήμαρχος Λευκαδίων Παναγιώτης Σκληρός στην οποία δεν κάθονται σε «στρογγυλή τράπεζα», μα στέκονται όρθιοι έξω στη φύση.

βιετική Ένωση και τις υπόλοιπες σοσιαλιστικές δημοκρατίες. Τα ίδια με άλλα λόγια τονίζει και η Λούση Κόκλα-Βιτσεντζάτου στο ντοκιμαντέρ για τον Αλέκο Ξένο της Ρένας Χρηστάκη, με τίτλο *Αλέκος Ξένος. Ο συνθέτης της Αντίστασης και της Ειρήνης* (παραγωγή ΕΡΤ, 1995).

Ο Ξένος συνεχίζει πάντα τη συνθετική δημιουργία με παιδικά τραγούδια κ.ά., δημοσιεύονται συνεντεύξεις του γύρω από το ρεμπέτικο — μια διαμάχη με τους ρεμπέτες η οποία «καλά κρατεί» από τα 1947(!) — την ελληνική μουσική, τούς ταξικούς αγώνες και την τιμημένη Εθνική Αντίσταση και συν τοις άλλοις, διάφορες τιμητικές βραδιές γίνονται από καιρού εις καιρόν σε διάφορα μέρη για τον συνθέτη της Αντίστασης. Μία από αυτές είναι και εκείνη στις 2 Αυγούστου 1985 στο υπαίθριο θέατρο Ζακύνθου, όπου τον συνθέτη και το έργο του μαζί με τη Ζακυνθινή ζωγράφο Κατερίνα Χαριάτη — Σισμάνη, παρουσιάζει ο Δημήτρης Λάγιος. Άλλες εκδηλώσεις ανάλογες συμβαίνουν και στην Αθήνα κ.α., με την παρουσία πλήθος αγωνιστών, συντρόφων και άλλων, είτε ως ομιλητές είτε ως απλοί θεατές, μεταξύ αυτών «συνήθεις ύποπτοι» είναι η Ιφιγένεια Ευθυμιάτου, ο Γιώργος Λεωτσάκος, ο γιατρός και αγωνιστής Θάνος Κωνσταντινίδης κ.ά. Στα 1987 από το Πρώτο Πρόγραμμα της ΕΡΑ μεταδίδονται πέντε εκπομπές σε παραγωγή και παρουσίαση του Στέφανου Βασιλειάδη, οι οποίες αποτελούσαν ένα αφιέρωμα ζωής στον Αλέκο Ξένο και την ίδια χρονιά φεύγει από τη ζωή ο αδερφός του Γιάννης. Στα 1989 γυρίζεται το σημαντικότερο ντοκιμαντέρ για τη ζωή και το έργο του Ξένου από την Ρένα Χρηστάκη που είδαμε πιο πάνω και το οποίο όμως δυσaréστησε μάλλον κάποιους, μιας που δεν προβλήθηκε όσο ζούσε ο συνθέτης ποτέ, παρά μόνον μετά θάνατον. Στο ντοκιμαντέρ αυτό μιλούσαν ο Γιώργος Λεωτσάκος, ο Στέφανος Βασιλειάδης, η Σισμάνη, η Κόκλα και διάφοροι αντιστασιακοί της Ζάκυνθος.

Στα 1991, 23 Μαΐου —τί ειρωνεία!, 23 Μαΐου έχει και σήμερα που γράφουμε αυτές τις λέξεις...— ο Ξένος παθαίνει ένα εγκεφαλικό που λίγο-λίγο θα τον

Επιστολή Τσαούση, Αστυνομικού Δ/ντού Α', προς τον Τζηρίτη της 2ας/5/1951 (Αρχείο Αλίκης Ξένου-Βενάρδου). (βλ. σελ. 198-202)

οδηγήσει στο τέλος. Ένα χρόνο μετά, η Ένωση Ζακυνθίων Αθήνας εκδίδει ένα δίσκο ακτίνας με έργα του με τη ΣΟ της ΕΡΤ υπό τον Καβαλιεράτο και έτσι έχουμε στα χέρια μας την *Πρώτη Συμφωνία «της Αντίστασης»*, τον *Σπάρτακο* και το *Διγενή δεν πέθανε*. Το ένθετο φυλλάδιο υπογράφει ο Νίκιας Λούντζης.

Με «τέμπο» αργό και βασιανιστικό φτάνουμε στα 1995, την 1η Σεπτεμβρίου, στην Αθήνα, όπου ο Ξένος φεύγει από τη ζωή σε ηλικία 83 χρόνων. Το όνομά του και η μουσική του λαμπρύνει πάντοτε κάθε αγώνα του λαϊκού κινήματος, κάθε ταξικό αγώνα, από οποιοδήποτε μετερίζι και αν προέρχεται, οι παρακαταθήκες του μένουν ζωντανές ως τα σήμερα, τα έργα του παίζονται σε αρκετές εκδηλώσεις των αγωνιζόμενων Ελλήνων και τα βάζανά του παραμένουν παραδείγματα για όλους μας να μην το βάζουμε κάτω, να μην σκύβουμε το κεφάλι και να μην σταματήσουμε ποτέ να πιστεύουμε πως μπορούμε να αλλάξουμε τον κόσμο αυτόν, μπορούμε να φέρουμε τον σοσιαλισμό στον κόσμο μας, ώστε να πάψουν να πεινάνε παιδιά και ενήλικες στις «προηγμένες» κοινωνίες,

να σταματήσει ο αναλφαβητισμός, να μάθουν όλοι να αγαπάνε τις τέχνες και να πάσουν πια να πιστεύουν ότι η Τέχνη είναι για λίγους, να σταματήσουν τα ψευτοδιλήμματα της Δεξιάς και της «νερωμένης» Αριστεράς, τα οποία κάνουν τον κόσμο να δέχεται και να ικανοποιείται από το... «καλό είναι κι αυτό, από το τίποτε...» και να σταματάει έτσι να κυνηγάει το καλύτερο και συνεπώς να ηρεμεί και να αδρανοποιείται με το ελάχιστο. Την εποχή που ο μόνος καπνός που μυρίζουν τα ρουθούνια των κυβερνώντων μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι αυτός του σιγάρου και όχι των καμμένων και σκοτωμένων παιδιών και γονιών τους στη Συρία και στις γείτονες χώρες.

Διάφορα από το Αρχείο του Ξένου στο Μουσείο Μπενάκη

Σε πολύωρη επίσκεψή μας στις 6 Μαΐου τρέχοντος στο Αρχείο Αλέκου Ξένου, που φυλάσσεται στο Μουσείο Μπενάκη, ήρθαμε αντιμέτωποι με κάποιους εξ όλων των φακέλων που περικλείουν ευρισκόμενα του Αρχείου, που πριν από χρόνια δώρισε η κόρη του και το οποίο ευρίσκετο στο σπίτι που άφησε την τελευταία του πνοή ο συνθέτης στο Χολαργό. Με τη βοήθεια της υπεύθυνης του Αρχείου κυρίας Μαρίας Δημητριάδου —η οποία διαδέχτηκε την παλαιά μας γνώριμη κυρία Βαλεντίνη Τσελίκα³³ που, συν τοις άλλοις, είχε παραλάβει τη δωρεά της κυρίας Ξένου-Βενάρδου— και της συνεργάτιδός της, ωραιοτάτης, συμπαθεστάτης και γλυκυτάτης δεσποινίδος, που δυστυχώς δεν ζητήσαμε το ονοματεπώνυμό της, μα εάν θυμόμαστε καλά άκουγε στο όνομα Αφροδίτη, μας βοήθησαν σε όλα και μας εξυπηρέτησαν με τον καλύτερο τρόπο. Εκεί, λοιπόν, περιήλθαμε και μελετήσαμε στο πλαίσιο των ωρών που είχαμε στη διάθεσή μας τούς εξής φα-

κέλους: 24 (κείμενα, δισκευές έργων, σημειώσεις του Αλ. Ξένου), 29 (αλληλογραφία), 30-31 (προσωπικά έγγραφα), 32 (φωτογραφίες) και αναζητήσαμε κάποια από τα έντυπα – βιβλία και δημοσιεύματα τα οποία έχει στην κατοχή του το Μουσείο και στα οποία γίνεται λόγος για τον Ξένο και οι δυο κυρίες κατάφεραν να μας προμηθεύσουν για μελέτη τα περισσότερα εξ αυτών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν κάποιες εκ των επιστολών που φυλάσσονται στο Αρχείο. Ο καθηγητής Γυμνασίου Θηλέων Καβάλας Γιάννης Αργυρός, με γράμμα του στον Ξένο της 7ης Οκτωβρίου 1947, τον συγκαίρει και του γράφει τις άριστες εντυπώσεις του και τον ενθουσιασμό του για τον *Τζαβέλλα* του που μετέδωσε το ΕΙΡ υπό τον Αντίοχο Ευαγγελάτο. Κατόπιν, στις 21/7/1949, ο γεν. γραμματέας του ΠΜΣ, Γ. Ζωγράφος, αφού τον ευχαριστήσει για την παράστασή του στις εξετάσεις του Μορφωτικού Τμήματος του Συλλόγου, του ζητεί την άδεια για να γράψουν το όνομά του στα πρακτικά για... την Ιστορία! Δυο χρόνια αργότερα ο Νικόλαος Βαρβιάννης, στην 1ην/6/1951, σε μια από τις τέσσερις επιστολές του που σώζονται στο Αρχείο, του γράφει πόσο περήφανος είναι ως Επτανήσιος για τις επιτυχίες του συνθέτη. Μα ο Ξένος συμπληρώνουμε εμείς, πάντοτε έλεγε, ότι κρωστάει πολλά στον επανασιακό πολιτισμό με τον οποίο ήτανε μοπλιασμένος από τα μικράτα του, που γράφει και ο ποιητής.

Συναντούμε ακόμη ένα γράμμα της Εύας Σικελιανού-Πάλμερ στα 1952, ένα χρόνο μετά άλλο ένα από το IV Παγκόσμιο Φεστιβάλ Νεολαίας και Φοιτητών για την Ειρήνη και τη Φιλία και στα 1954 βρίσκουμε ένα γράμμα προς τον τσελίστα Γεώργιο Κοφίνο, από κάποιον άλλο Γιώργο, κάτοικο της 48, rue de Paris, Montreuil Seine, France. Εικάζουμε, ότι πρόκειται για τον συνθέτη Γεώργιο Σακινίδη, που με τον ίδιο και την αδερφή του διατηρούσαν αλληλογραφία ο Ξένος, στο οποίο τον παρακαλεί (ενν. τον Κοφίνο) να διορθώσει το *passage* του 4ου μέρους ενός κουαρτέττου, το οποίο δόθηκε σε α' εκτέλεση στις 28/11/1953.

33. Μάνα δυο ταλαντούχων μουσικών της εποχής μας, του ομοψίστα και μουσικολόγου του «Κέντρου Ελληνικής Μουσικής». Γιάννη Τσελίκα και του μασέστρου της ΣΟ του Δ. Αθηναίων, Ανδρέα Τσελίκα.

Ενώ πιο κάτω βρίσκουμε ένα γράμμα του Ξενάκη με ημερ/νία 11/8/1954 από το Παρίσι, στο οποίο τού γράφει για τα μαθήματα που κάνει με τους Messiaen, Honneger και Milhaud και, ανάμεσα σε άλλα, τον ενημερώνει για τα διάφορα μουσικά ρεύματα της Ευρώπης και για τούς συνθέτες της εποχής, όπως τους Βαρέζ, Στοκκάουζεν, Μπουλέζ, Νόνο, Νταλλαπικόλα, Κέιτζ κ.ά.

Στα 1955 ερχόμαστε προ των γραμμάτων των αδερφών Σαχινίδη, ενός του Φιλοκτήτη Οικονομίδη, της γνωστής μας επιστολής του Σοστακόβιτς (14/9/1955) η οποία πρωτοδημοσιεύτηκε στην *Αυγή*, που του στέλνει ένα ευχαριστήριο που μπήκε στον κόπο και τού έστειλε κάποια έργα του και ο Σοβιετικός συνάδερφός του —ο οποίος μεσουράνησε και μεγαλούργησε στη Σοβιετική Ένωση, όπως όλοι ξέρουμε—³⁴ του στέλνει εις ένδει-

34. Ο Ντιμίτρι Σοστακόβιτς είναι ένας από τους σημαντικότερους συνθέτες του 20ού αιώνα. Παρά όμως την πορεία της ζωής του, τα έργα του, τα παράσημα και τις βραβεύσεις από τη σοσιαλιστική εξουσία, σε πείσμα της απόφασής του να γίνει μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ και να θητεύσει στο Ανώτατο Σοβιέτ, η αστική κριτική επιχειρεί να τον φέρει σε αντιπαράθεση με την κοινωνία που του έδωσε όλες τις δυνατότητες να μεγαλοουργήσει. Από όλη αυτήν την προσπάθεια δεν έχει ξεφύγει ούτε η *Λαίδη Μάκβεθ*, που την παρουσιάζουν ως μια όπερα που λογοκρίθηκε, ένα χειρίρημα που συνοδεύεται μάλιστα με διάφορα παιδαριώδη μυθεύματα, όπως αυτό για τον Στάλιν που την παρακολούθησε κρυμμένος πίσω από μαύρη κουρτίνα. Το επιχείρημα αυτό, δυστυχώς, υιοθετείται άκριτα και στο διαφημιστικό της αξιόλογης παράστασης της ΕΛΣ. Η *Λαίδη Μάκβεθ*, λοιπόν, εντάσσεται στη γενικότερη επιχειρηματολογία των αστών περί καταπίεσης του Σοστακόβιτς από το «σταλινικό καθεστώς», με την επίκληση διαφόρων πηγών, οι οποίες αμφισβητούνται μέχρι και από αστούς μελετητές και θεωρούνται αναξιόπιστες για την επιστημονική μουσικολογική έρευνα.

Οι ίδιοι, βέβαια, που μιλάνε περί λογοκριμένων όπερας δεν αναφέρουν ότι παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου για πάνω από δύο χρόνια (1934 - 1936) παίζεται εκατοντάδες φορές, 83 φορές μόνο στο Λένινγκραντ, μια πολυπρόσωπη παραγωγή με μεγάλες απαιτήσεις. Ας αναρωτηθούμε, στην καπιταλιστική Ελλάδα του 2019 πόσες δυνατότητες υπάρχουν σχετικά με την προβολή της σύγχρονης δημιουργίας; Οι νέοι συνθέτες (ο Σοστακόβιτς όταν πρωτοπαίχτηκε η *Λαίδη Μάκβεθ* ήταν 28 χρόνων) πόσες ευκαιρίες έχουν για να προβάλλουν το έργο τους;

Ξη φιλίας και εκτιμήσεως μια σειρά δικών του χορωδιακών κομματιών με αφιέρωση. Η σύνδεση αυτή συνέβη, διότι υπέπεσε στην αντίληψη του Ξένου μια ανθολογία τραγουδιών τα οποία ενορχήστρωσε ο Σοστακόβιτς και μέσα σε αυτά υπήρχε και το *Εμπρός* του Παλαμά, σαν το καλύτερο αντιστασιακό τραγούδι για το οποίο ο Σοστακόβιτς ανέφερε, ότι πρόκειται για μελωδία αγνώστου συνθέτη. Έτσι, ο Ξένος έστειλε στον συνάδερφό του τυπωμένο την σύνθεσή του στο τραγούδι αυτό, που είχε συμβεί προ καιρού προς αποκατάσταση της αλήθειας. Τέλος, υπάρχει ακόμη ένα γράμμα του Νικηφόρου Ρώτα από τη Βιέννη, με ημερ/νία 21/9/1956. Στα 1957 μεταξύ άλλων, δέχεται επιστολή (3ο Απριλίου)

Το μοναδικό ίσως στοιχείο, που παρουσιάζουν στην επιχειρηματολογία τους διάφοροι μουσικολόγοι, μουσικοί αναλυτές, αρθρογράφοι, είναι ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε το 1936 στην *Πράβντα* και ασκεί δριμεία κριτική στο έργο. Σίγουρα, όπως είχε ειπωθεί και σε εκδήλωση που διοργάνωσε το ΚΚΕ προς τιμήν του συνθέτη, «δεν μπορούμε να συμφωνήσουμε με τους χαρακτηρισμούς στην *Πράβντα* ότι πρόκειται για ένα “αριστερό χάος που έρχεται να αντικαταστήσει τη φυσική μουσική, την ανθρώπινη μουσική”». Από τη δημοσίευση όμως του άρθρου, μέχρι να ισχυριστεί κανείς ότι η όπερα εξαιτίας αυτού του άρθρου λογοκρίθηκε και κατέβηκε, υπάρχει μεγάλη απόσταση. (...) Θύμα αυτών των προβληματικών αντιλήψεων που προσπαθούσαν να υποτάξουν το νέο, επαναστατικό περιεχόμενο της σοσιαλιστικής τέχνης στην παλιά αστική μορφή υπήρξε κάποια στιγμή και η όπερα του Σοστακόβιτς.

Παρ' όλα αυτά, όμως, κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι η Οκτωβριανή Επανάσταση και η σοσιαλιστική οικοδόμηση έδωσαν τέρρατα όρη στην πολιτιστική ανάπτυξη του σοβιετικού λαού. Ειδικά στον τομέα της μουσικής όπου πραγματοποιήθηκε μια τρομακτική διεύρυνση των μουσικών υποδομών και συνόλων —οι μεγαλειώδεις ορχήστρες και χορωδίες που είχαν ιδρυθεί δεν υπάρχουν πουθενά πια σήμερα στον κόσμο— δημιουργήθηκε ένα πολυπληθέστατο και άρτια εκπαιδευμένο μουσικό δυναμικό, μα πάνω απ' όλα διαμορφώθηκε ένα μεγάλο μουσικά μορφωμένο ακροατήριο, που ήταν σε θέση να κατανοεί, να απολαμβάνει και να συγκλονίζεται με ένα από τα πιο σύνθετα και αφηρημένα είδη της τέχνης, όπως τη συμφωνική μουσική. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: Στην προεπαναστατική Ρωσία υπήρχαν μόνο 2 κρατικές όπερες. Το 1956 στην ΕΣΣΔ υπάρχουν 32 κρατικά θέατρα όπερας και μπαλέτου, 24 θέατρα μουσικής κωμωδίας και οπερέτας.

από το γενικό διευθυντή Ι. Μπέττο, τη εντολή του Υπουργού Προεδρίας, για να ζητήσει ένα βιογραφικό του συνθέτη για το Αρχείο και για να το προωθήσει σε δημοσιογράφους, μελετητές και διάφορους οργανισμούς στο εξωτερικό για διαφήμιση.

Τα επόμενα έτη υπάρχουν στο Αρχείο αρκετά γράμματα από διαφόρους, και στις 19/4/1963, συναντούμε μια επιστολή από τον Β. Σπις, κοντσερτίνο και δ/ντή του Θεάτρου Μπαλσόι της Μόσχας, που αφορά στο έργο του *Προμηθέας Λυόμενος*. Του γράφει σε ανάμνηση των ωραίων στιγμών που πέρασαν στην Αθή-

Η πείρα της Επανάστασης και της σοσιαλιστικής οικοδόμησης τον προηγούμενο αιώνα αποδεικνύει ότι ο σοσιαλισμός είναι το μόνο κοινωνικό σύστημα που μπορεί να αποδώσει στην Τέχνη την αληθινή κοινωνική λειτουργία της.

Επιλέγουμε να κλείσουμε με τα λόγια του ίδιου του συνθέτη, το 1936, τη χρονιά που υποτίθεται ήταν καταρακωμένος για το άρθρο της *Πράβντα...* «Δεν μπορώ να αντιληφθώ τη μελλοντική μου εξέλιξη, παρά μόνο μέσα στο πλαίσιο της οικοδόμησης του σοσιαλισμού στη χώρα μου (...) Δεν υπάρχει μεγαλύτερη χαρά για ένα συνθέτη από το να συνειδητοποιεί πως το έργο του προωθεί την ανύψωση της σοβιετικής μουσικής κουλτούρας, της οποίας το καθήκον είναι να παίξει έναν κυρίαρχο ρόλο στον μετασχηματισμό της ανθρώπινης συνείδησης». (Βλ. εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, Σάββατο 4 – Κυριακή 5 Μαΐου 2019, Α.Π., σ. 29)

Σ.τ.Σ.: Σε απάντηση του αντικομμουνισμού που επικριρείται όλο και περισσότερο, ακόμη και από ελληνικούς κρατικούς μουσικούς οργανισμούς, στελέχη τους, αλλά και άλλους ασχολούμενους επιστημονικά και μη με την μουσική στην ημεδαπή, αλλά και την αλλοδαπή φυσικά, καπνελυόμενοι το όνομα του Σοστακόβιτς και άλλων κομμουνιστών αγωνιστών καλλιτεχνών, και της γνωστής «καραμέλας» της μη εξίσωσης ακόμη –ευτυχώς– σταλινισμού με χιλιερισμό και του βιβλίου του Βολκώφ *Μαρτυρία Ντιμίτρι Σοστακόβιτς, τα απομνημονεύματά του* (Νεφέλη, 1983), που όλοι ξέρουμε ότι σήμερα αμφισβητούνται πάρα πολλά από τα γραμμένα, έχουν ανααιρεθεί πολλά επίσης ως μη γεγόμενα και η ευρωπαιοαμερικανική αντικομμουνιστική «επιχείρηση» το διακηρύσσει ακόμη ως «Ευαγγέλιον». Ο Ροστροπόβιτς, άλλωστε, όταν ανέλαβε διευθυντής στην ΣΟ της Ουάσιγκτον και ρωτήθηκε από μουσικούς για το βιβλίο αυτό, απάντησε «*Μακριά, μακριά... Δεν είναι όλα αλήθεια εκεί μέσα*». Βλ. εξομολόγηση του Έλληνα φλαουτίστα που έπαιζε στην Ορχήστρα, φίλου Γιώργου Λεωτσάκου, ο οποίος μας διηγήθηκε την ιστορία αυτή, στο σπίτι του την Πέμπτη 23 Μαΐου τρέχοντος.

να και του λέει πως όταν μελετήσει την παρτιτούρα, θα του ξαναγράψει. Επίσης, στα 1964, παίρνει ένα γράμμα στα ρωσικά από τον γραμματέα των Σοβιετικών Συνθετών Χρένικωφ, ενώ τα επόμενα χρόνια βρίσκουμε επιστολές της Ιφιγένειας Ευθυμιάτου, του Απόστολου Κώστιου, του Αλέξη Ζακυθινού κ.ά.

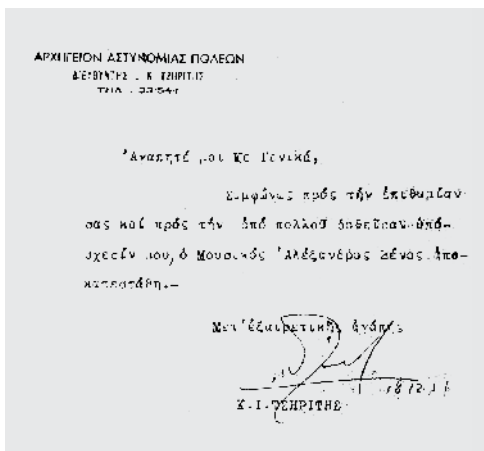
Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν διάφορα έγγραφα, όπως η αναφορά του Ξένου στην ΕΛΣ (1975) για επαναπόσληψη του μετά την πτώση της χούντας, σύμφωνα με τον νόμο περί παράνομης απολύσεως του που δεν υπαγόταν σε πειθαρχικό παράπτωμα, μα σε άρνησή του να υπογράψει δήλωση στήριξης του δικτατορικού καθεστώτος. Η ΕΛΣ απαντά ότι δεν επαναπροσλαμβάνεται, μα από 1ης Μαΐου 1967 έως την ημέρα δημοσίευσής της απόφασής της στο ΦΕΚ του 1975, θα προσμετρηθεί ως πραγματική προϋπηρεσία και κατόπιν στη σύνταξη, ενώ ο Ξένος θα αποζημιωθεί για την παράνομη απόλυσή του. Παρακάτω δημοσιεύουμε τα δυο έγγραφα για την ιστορία. Ομοίως, δημοσιεύουμε το γράμμα της Εύας Πάλμερ-Σικελιανού, δυο φωτογραφίες και κάποια ακόμη ιστορικά έγγραφα.

Ο μουσικός Αλέκος Ξένος στην Κρατική Ορχήστρα Αθηνών μέσω του υπηρεσιακού του κυρίως φακέλου

Από διάφορα έγγραφα που προέρχονται από τα αρχεία της κόρης του συνθέτη Αλίκης Ξένου-Βενάρδου, της ΚΟΑ και της ΕΛΣ συνάγουμε ότι η επαγγελματική ενασχόληση στα μεγάλα συμφωνικά συγκροτήματα της πρωτεύουσας ξεκινά από τα 1936, οπότε ο Φιλοκτίτης Οικονομίδης τον προσέλαβε ως έκτακτο μουσικό στη Συμφωνική Ορχήστρα του Ωδείου Αθηνών. Από δε τον Αύγουστο του '49 εργάζεται στην ΕΛΣ, ενώ σε πιστοποίηση του Δήμου Ζακύνθου το οποίο υπογράφει ο δήμαρχος Ι. Μάργαρης, στις 9 Ιουλίου 1962 και φέρει

αρ. πιστ. 3679 και αρ. πρωτ. 5558, μας γνωστοποιεί, ότι «(...) ο συνδημότης ημών Ξένος-Γονέος Αλέξανδρος του Διονυσίου (...) διετέλεσεν μουσικός εκτελεστής εις την μοναδικής Φιλαρμονικής εν τω Δήμω Ζακυνθίων μισθοδοτούμενος από του έτους 1925 μέχρι και του μηνός Ιουνίου 1930». Συνεπώς ο Ξένος εργάζεται επαγγελματικά ως μουσικός από του 1925, όντας 13 ετών (!) έως του 1967, όπου απολύεται από τη Λυρική, αρνούμενος να κάνει δήλωση αποδοχής του ανελεύθερου καθεστώτος.³⁵ Συνολικά 42 χρόνια! Όλα αυτά τα χρόνια, βέβαια, με αρκετά μικρότερα ή μεγαλύτερα κενά, λόγω απολύσεων επειδή ήταν κομμουνιστής. Υπενθυμίζουμε δε ότι στα 1930 που ήρθε στην Αθήνα κατατάχτηκε εθελοντής στο στρατό, έγινε μέλος της Μπάντας της Φρουράς Αθηνών, αποχωρώντας από το στρατό με το βαθμό του επιλοχία, στα μέσα του '30.

Με το βασιλικό διάταγμα του 1943 ο Ξένος διορίζεται στην β' ολκωτή σάλπιγγα ως μόνιμος μουσικός Α' στη νεοσύστατη Κρατική Ορχήστρα Αθηνών, με μηνιαίο μισθό 5.000 δρχ. Εξετάζοντας τον υπηρεσιακό φάκελο του μουσικού μας από τον οποίο λάβαμε ορισμένα αντίγραφα μόνο, παρ' όλη τη διαβεβαίωση της κόρης του συνθέτη τηλεφωνικά με τη διοίκηση, ενώ εμείς βρισκόμασταν εκεί, ότι επιθυμεί να εξυπηρετηθούμε και να λάβουμε ό,τι υπάρχει σε αυτόν μιας που από τη μια, για την οικογένειά της αποτελεί τιμή η δράση του πατέρα της και από την άλλη, τη δική μας επιχειρηματολογία απέναντι στη γνωστοποίηση σε εμάς και εφαρμογή εξ αυτών (ενν. ΚΟΑ) του νέου νόμου για τα προσωπικά δεδομένα, ότι η ιστορία δεν γράφεται «α λα καρτ» και εάν περιμέναμε να περάσουν τα 70 χρόνια από το θάνατο κάποιου προσώπου για να μελετήσουμε τη ζωή και το έργο του, τότε δεν θα γραφόταν ποτέ η ιστορία και άλλα επιχειρήματα ανάλογα, τα οποία όμως δεν έπεισαν για να έρθουν στα χέρια μας άπαντα τα ευρισκόμενα σε αντίγραφα,

Επιστολή του Τζηρίτη στον Φλοκτίτη Οικονομίδη της 18ης/12/1951 προς αποκατάσταση του Ξένου (Αρχειο Αλικής Ξένου-Βενάρδου).

όπως τελικά έπραξε η Λυρική Σκηνή, ο ΠΜΣ, το Μουσείο Μπενάκη και άλλα αρχεία – εκεί δεν υπάρχουν προσωπικά δεδομένα; Εκτός εάν συνεχίζουν οι φάκελοι πολιτικών φρονημάτων και στις μέρες μας – αν και ο Καραμανλής, ο γηραιός, τούς έκαψε και κράτησε μόνον κάποιους για την ιστορία όπως είπε, αν δεν απατώμαι του ιστορικού ηγέτη του ΚΚΕ Χαρίλαου Φλωράκη, του Γιάννη Ρίτσου κ.ά.³⁶ Ευχόμαστε ειλικρινά κάποια

36. Μα καλά – γενικά ομιλούμε – δίνει εντολές η σημερινή κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ να θάβονται παντοιοτρόπως ακόμη και μετά θάνατον γνήσιοι αγωνιαστές, κομμουνιστές, από οποιονδήποτε επαγγελματικό χώρο και αν προέρχονται με τέτοιες αποφάσεις ή και αυτό είναι μια ντιρεκτίβα της αντιλαϊκής Ευρωπαϊκής Ένωσης την οποία ενστερνίζεται η σημερινή κυβέρνηση στο πρότυπο της ισοπέδωσης και της πολιτικής εξίσωσης των λεγόμενων «δύο άκρων», δηλ. κομμουνισμού και φασισμού-χιτλερισμού; Δεν απέχει άλλωστε και πολύ η κυβέρνηση από όλο αυτό βέβαια, όχι ίσως «φωναχτά», αφού υπογράφει ανήμερα της Μεγάλης Αντιφασιστικής Νίκης των Λαών, 9 Μαΐου 2019, κατάπτυστη διακήρυξη στο Σιμπίου της Ρουμανίας περί αντικομμουνισμού μαζί με άλλους «φιλελεύθερους» και «σοσιαλδημοκράτες», «συντηρητικούς» και «προοδευτικούς» ηγέτες της Γηραιάς Αλβιώνας. Διακήρυξη η οποία αναφέρει: «Τριάντα χρόνια πριν, εκατομμύρια άνθρωποι πολέμησαν για την ελευθερία τους και για την ενότητα και γκρέμισαν το Σιδηρούν Παραπέτασμα!». Μια μνημειώδης αντικομμουνιστική φρασεολογία, η οποία καλά κρατεί

35. Βλ. *Αυτοβιογραφία* (2013: 140).

στιγμή να σταματήσουν αυτές οι απαγορεύσεις που ξεκίνησαν προσφάτως εις το όνομα των προσωπικών δεδομένων και οι ερευνητές να μπορούν να παίρνουν αμέσως και δίχως γκρίνιες, διενέξεις και παρακάλια ό,τι χρειάζονται για την πρόοδο της επιστήμης, της ζωής, της κοινωνίας και της εργασίας τους, για όλα όσα ιστορικά πρόσωπα επιθυμούν, ιδιαίτερα για όλους τούς αγωνιστές του λαϊκού κινήματος, του κομμουνιστές, όπως κατά το παρελθόν είχε συμβεί τουλάχιστον με την ΚΟΑ κάθε φορά κυριολεκτικά που χρειαζόμασταν κάτι για τις έρευνές μας είτε επρόκειτο για λογαριασμό της ορχήστρας είτε για δικό μας. Για το παρόν, μας ενεχείρισαν κάποιες σελίδες σε φωτοτυπία και κατόπιν μας επέτρεψαν να δούμε όλο το υλικό και να κρατήσουμε σημειώσεις.

Αρκετές, λοιπόν, κατηγορίες εγγράφων περιλαμβάνει ο εν λόγω φάκελος του Ξένου που κρατείται και φυλάσσεται στην ΚΟΑ. Περιλαμβάνει διάφορα πιστοποιητικά και στρατολογικά έγγραφα, τους διορισμούς του μουσικού, τις ποινές και απολύσεις, άδειες, νοσηλείες κ.ά. Σε αυτά, λοιπόν, παρατηρούμε όλα μάλλον όσα συνέβησαν κατά τη διάρκεια της ευδοκίμου υπηρεσίας του στην ορχήστρα. Σε έγγραφο με ημερ/νία 13/6/1961, αρ. πρωτ. 575 και υπογραφή του αναπλ. Γεν. δ/ντού Θεόδωρου Βαβαγιάννη, διαβάζουμε ότι ο μουσικός Α' (τημητάρχης Α') έτυχε των εξής υπηρεσιακών μεταβολών: παραιτήθηκε αυτοδικαίως από τη θέση του διορισμού του στις 29/5/1944 και ξαναδιορίσθηκε με τον ίδιο μισθό την 1η Οκτ. 1945. Απολύθηκε ως μη νομιμόφρων από 23/5/1949 - 5/3/1952. Το ως άνω ανακαλείται την 6η/3/1952 και εντάσσεται στον 4ο βαθμό της Α' κατηγορίας. Κατόπιν σε άλλο σημείο όπου

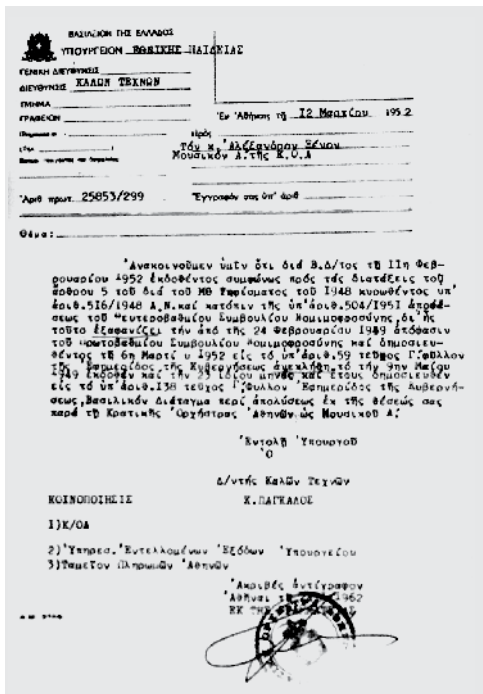
εμφανίζονται οι κατά καιρούς διορισμοί του, κατά σειράν βρίσκουμε τα εξής ενδιαφέροντα: στις 23/11/1959, με αρ. πρωτ. 1438, ο Ξένος κάνει αίτηση να εξετασθεί η προαγωγή του δυνάμει του Ν. 176/1943 σε Κορυφαίο Β'. Η απάντηση που παίρνει στις 15/12/1959 είναι ότι ενώ κατέχει τα προσόντα προς προαγωγή, δυστυχώς όμως υφίσταται κώλυμα εκ του Νόμου, ο οποίος προβλέπει για την γ' ολκωτή σάλπιγγα. Παρ' όλα αυτά, σε άλλο έγγραφο της υπηρεσίας με υπογραφή του Οικονομίδη, αναφέρεται επισήμως ως κορυφαίος Β'. Το έγγραφο έχει ημερ/νία 28/1/1953, όπως και άλλο στις 18/2/1954 με αρ. πρωτ. 12731/170.

Οι ασθένειες και οι αναρρωτικές άδειες που παίρνει από την υπηρεσία είναι αρκετές, αφού η υγεία του ήταν βεβαρημένη. Στις 27/1/1954 με αρ. πρωτ. 6838/80 έλαβε τρίμηνη άδεια αναρρωτική με πλήρεις αποδοχές, επειδή έπασχε από έλκος δωδεκαδαχτύλου χειρουργηθέντος. Προηγούμενος είχε λάβει άλλη την περίοδο 6-28/2/1953 και αρχές του 1954 ζήτησε έτερη. Στις 10/6/1957 γράφει ο ίδιος στην υπηρεσία, ότι το προηγούμενο βράδυ έπαθε αιμορραγία στο δεξί μάτι λόγω προηγηθείσης επεμβάσεως και ο γιατρός στον Ευαγγελισμό που τον εξέτασε του συνέστησε τουλάχιστον δυο μέρες να αναπαυθεί, αφού είχε περάσει πρώτα από το «Πρώτων Βοηθειών». Ο Οικονομίδης συμπάθει, όπως φαίνεται τον Ξένο από πολλά γεγονότα, μεταξύ άλλων και από τη βοήθεια που του παρέχει με σχετικό έγγραφο της 19ης/11/1953 και με αρ. πρωτ. 1410, να εισαχθεί άμεσα στην Κλινική Σμπαρούνη, μετά από γαστρορραγία που του συνέβη. Στις 4/1/1954 ο Οικονομίδης ζητεί να λάβει από το υπουργείο ο μουσικός δέμηνη άδεια αναρρωτική και λίγο αργότερα στις 15/2/1954 ο Ξένος γνωστοποιεί στην υπηρεσία ότι νοσηλεύτηκε στην Κλινική Σμπαρούνη από 19/11 - 29/12/1953. Στις 5/4/1954 με αρ. πρωτ. Υπ. Παιδείας, 25266/295, παίρνει παράταση 20 ημερών της αναρρωτικής, γιατί έπασχε από μετεγχειρητική αναιμία και καταβολή την οποία υπογράφει ο γεν. γραμ. Κ. Γεωργούλης.

και αποτελεί ακόμη στις μέρες μας το σύμβολο του αντικομμουνισμού της Ακροδεξιάς σε όλον τον κόσμο και που δυστυχώς φέρει και την υπογραφή του πρωθυπουργού μας μαζί με αυτές των Σαλβίνι από την Ιταλία, Όρμπαν από την Ουγγαρία, Κουρτς από την Αυστρία κ.λπ. (με άλλα λόγια βλ. εφημερίδα *Ριζοσπάστis*, Παρασκευή, 10 Μαΐου 2019, σ. 4)

Σε άλλα σχετικά υπηρεσιακά έγγραφα παραίτησεων ή άλλου ενδιαφέροντος διαβάζουμε την παραίτησή του από την ορχήστρα την οποία γνωστοποιεί ο αναπληρωτής γενικός διευθυντής Ανδρέας Παρίδης, στο υπουργείο στις 18/10/1961 και στις 9/1/1962 ο γενικός διευθυντής Θεόδωρος Βαβαγιάννης με αρ. πρωτ. 35, ζητεί αμέσως την πλήρωση των κενών θέσεων, αφού γνωρίσει στους αρμοδίους, ότι στις 31/12/1961 έφυγαν, εκτός του Ξένου, πω πριν και οι Κ. Παπαϊωάννου (κορυφ. Β' φαγκόττο), Δημήτριος (Μήτσος) Πολίτης (κορυφ. Α' τρομπόνι) και Γεώργιος Λομπιάνκο (μουσικός Α' βιολί). Με την κίνηση αυτή της αμέσου ζητήσεως από του υπουργείου της πληρώσεως των κενών οργανικών θέσεων, φαίνεται η αγάπη και το ενδιαφέρον του διευθυντού Βαβαγιάννη για την πρόοδο της ορχήστρας και είναι και πάλι ένα παράδειγμα προς μίμηση για τους σημερινούς διοικούντες, που κάποιιο κατά σύστημα, αντί να πηγαίνουν μπροστά τις ορχήστρες μας, τις οδηγούν πίσω λόγω πολιτικών συμφερόντων και μικροφιλοδοξιών, αφήνοντας κενές οργανικές θέσεις μονίμων μουσικών διαφόρων ειδικοτήτων, αλλά και αρχιμουσικών (4 κενές στο σύνολο τα τελευταία χρόνια στις δύο Κρατικές Ορχήστρες Αθηνών και Θεσσαλονίκης) που όπως ξέρουμε, μόνον οι μόνιμοι αρχιμουσικοί μπορούν να πιάσουν, να σμιλέψουν και να τις εκπαιδεύσουν τις ορχήστρες, όπως πρέπει και χρειάζονται, ώστε να ανεβαίνουν επίπεδο σκαλί-σκαλί σε όλες τις παραμέτρους.³⁷

37. Η μη πλήρωση των κενών οργανικών θέσεων και κυρίως των αρχιμουσικών, αμέσως μετά την αποχώρηση παλαιότερων συναδέσφρων (βλ. εσκεμμένη και μεθοδευμένη αδιαφορία των διοικούντων των κρατικών συμφωνικών μας συγκροτημάτων), δηλώνει εκούσια κατά την άποψή μας άρνηση θετικής προόδου του σώματος της ορχήστρας, να καταστεί ορχήστρα των εκτάκτων και όχι μονίμων μουσικών, γεγονός που πλήττει κατά κύριο λόγο την καλλιτεχνική απόδοση, ηρεμία και αρμονία του συνόλου, αλλά και ίσως μια ενδόμυχη, ανείπωτη για τον ώρα πορεία προς άρση της μονοθεσίας των μουσικών στις κρατικές ορχήστρες και στην Ορχήστρα της ΕΛΣ, με αποτέλεσμα να γυρίσουμε εργασιακά

Επιστολή Κ. Παγκάλου στον Ξένου της 12ης Μαρτίου 1952, περί εξαφανίσεως και ανακλήσεως της από του 1949 απολύσεως του από την ΚΟΑ (Αρχειο Αλικής Ξένου-Βενάρδου). (βλ. σελ. 200)

και καλλιτεχνικά δεκαετίες πίσω. «Ενας» όμως ήταν ο Οικονομίδης και ο Βαβαγιάννης και σίγουρα δεν ήταν ανδρείκελα, ανιστόρητοι, άδικοι και υποκείμενα δίχως καλλιτεχνικές ευαισθησίες που δεν αγαπάνε τις ορχήστρες μας και δεν τις προφυλάσσουν, δεν αγαπάνε τους μουσικούς και την μουσική, σαν κάποιους τα τελευταία χρόνια που κάνουν κυριολεκτικά κακό στις ορχήστρες μας –ευτυχώς υπάρχουν και οι εξαιρέσεις– και έτσι είχαν καταφέρει τα ορχηστρικά μας σύνολα να δουλεύουν με την ιερότητα και το σεβασμό μιας Θείας Λειτουργίας και την ακριβεία ενός ελβετικού ρολογιού. Φαίνεται δε η διαφορά «πάστας» που λέμε, δηλ. χαρακτήρα και των δυο αυτών αρχιμουσικών, όπως και του Σκλάβου, που ενώ ήταν δηλωμένοι συντηρητικοί, γιατί να μην πούμε δεξιοί καθαρά, βοήθησαν αρκετές φορές και τον Ξένου και τον Θεοδωράκη και τον Κουνάδη κ.ά., ενώ ξέρουμε πως με τη δύναμη που είχαν θα μπορούσαν να τους στείλουν κυριολεκτικά στη Μακρόνησο και να μην επιστρέψουν ποτέ ξανά. Όμως ήταν Άνθρωποι. Καλλιτέχνες, ισχυρές και μορφωμένες εγκυκλοπαιδικά προσωπικότητες και βαθείς γνώστες της Μουσικής και είχαν πιο αγαθές προσωπικές σχέσεις με τους

Όλες οι εκθέσεις ικανότητας του Αλέκου Ξένου που υπογράφονται από τους διευθυντές Οικονομίδα και Βαβαγιάννη μιλάνε για εργατικότητα, ήθος, ικανότητα και νομιμότητα.

Στη δε οριστική αποχώρησή του από την ορχήστρα, ο Βαβαγιάννης ως αναπληρωτής γενικός διευθυντής του αποστέλλει επιστολή με ημερ/νία 4/1/1962 στη οποίαν εκφράζει την άκρα ευαρέσκειά του για τη μακρά και γόνιμη προσφορά του στην ΚΟΑ, την οποία υπηρέτησε με ζήλο και ενθουσιασμό ως ένα από τα πλέον διαπρεπέστερα στελέχη αυτής. Έτσι, διατηρούν όλοι τις καλύτερες αναμνήσεις.

Αυτές οι καλύτερες αναμνήσεις οι οποίες συμβαδίζουν, κατά πώς, με τις απολύσεις του (;) ως μη νομιμόφρονος... 7 Ιουνίου 1949, απολύεται ως μη νομιμόφρων από την ΚΟΑ με αρ. πρωτ. 43674/466. Η σχετική απόφαση φέρει ημερ/νία 3 Μαρτίου 1949 και υπογράφes των Ν. Οικονομόπουλου, Γ. Πάντζαρη και Κ. Αποσκήτη. Με προσφυγή τώρα του Ξένου στο Δευτεροβάθμιο Συμβούλιο Νομιμοφροσύνης με ημερ/νία 24/11/1950 και αρ. πρωτ. 108750 ζητεί να λάβουν υπόψη τους κατά την εκδίκαση της υπόθεσης τις βεβαιώσεις που προσκομίζει από τον ΠΜΣ και την ΚΟΑ. Ο πρόεδρος του ΠΜΣ Καρατζάς εξαιρεί τον συνάδερφο αγωνιστή με επιστολή του της 21ης Νοεμβρίου 1950 και αρ. πρωτ. 701, πράγμα το οποίο πράττει και ο Οικονομίδα για την ΚΟΑ με επιστολή του της 23ης Νοεμβρίου 1950 και αρ. πρωτ. 967/23.ΙΙ.1950, ο οποίος, μεταξύ άλλων, αναφέρει, ότι επέδειξε πάντοτε την απαιτούμενη για το επάγγελμά του πειθαρχία και ήθος. Επιπλέον, είναι άριστος στην ειδικότητά του και απαραίτητος για την καλή λειτουργία της Ορχήστρας.

Εδώ όμως αρχίζει μια αλληλογραφία του Οικονομίδα με τον διευθυντή Α' της Αστυνομίας Πόλεως Κ.Ι. Τζηρίτη, μέλος του Δευτεροβάθμιου Συμβουλίου Νομιμοφροσύνης, ο οποίος δέχεται παρά-

κληση του Οικονομίδα να βοηθήσει τον Ξένο να επανέλθει στην Ορχήστρα χωρίς να υπογράψει δήλωση. Στις 2/5/1951 από την Υπηρεσία Πληροφοριών, ο αστυνομικός διευθυντής Α' Τσαούσης απαντά στον Τζηρίτη, ότι «ουδέν στοιχείον προκύπτει εις βάρος τού περί ου πρόκειται ΞΕΝΟΥ Αλεξάνδρου (...) ούτε και μάς απποκόλησεν μέχρι σήμερον από αντεθνικής απόψεως, άπασαι δε αι συλλεγείσαι πληροφορίαί τον φέρουσι ως διάγοντα φιλησούχως και νομοταγώς». Έτσι, στις 18/12/1951 ο Τζηρίτης στέλνει ένα γράμμα στον Οικονομίδα και του γράφει: «Αγαπητέ μοι Κε Γενικέ, Συμφώνως προς την επιθυμίαν σας και προς την από πολλού δοθείσαν υποσχασίν μου, ο Μουσικός Αλέξανδρος Ξένος αποκατεστάθη. Μετ' εξαιρετικής αγάπης, Κ.Ι. Τζηρίτης». Συνεπώς, στις 12 Μαρτίου 1952 κατ' εντολήν υπουργού, με αρ. πρωτ. 25853/299, ο διευθυντής Καλών Τεχνών Κ. Πάγκαλος ανακοινώνει στον Αλέκο Ξένο ότι με Βασιλικό Διάταγμα της 11/2/1952 εξαφανίζεται η από 24 Φεβρουαρίου 1949 απόφαση της απολύσεώς του ως μη νομιμόφρονος και ανακαλείται αυτή.³⁸

Στα 1943 ο Ξένος είχε απολυθεί για πρώτη φορά από την ΚΟΑ και βγήκε στην παρανομία.³⁹ Μετά παραιτήθηκε οικειοθελώς, όπως έχουμε πει και πιο πάνω, στις 29/5/1944 (ΦΕΚ 114) και προσελήφθη πάλι στις 2/10/1945 με τον ίδιο βαθμό και μισθό. Δεν απολύεται Ξανά το 1947, όπως γράφει ο Διονύσης Σέρρας στο χρονολόγιό του στην *Αυτοβιογραφία* του (βλ. σ. 134) μάλλον από παραδρομή. Στα 1950 απολύεται όμως πάλι από τη ορχήστρα του ΕΙΡ για τους ίδιους λόγους⁴⁰. Σε πιστοποιητικό που υπογράφει ο Βαβαγιάννης κάμποσα χρόνια μετά, στις 22/12/1961 με αρ. πρωτ. 1300, γίνεται σαφές, ότι η παραίτηση του δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 276 τ. Γ' / 2.11.1961. Ακριβώς ένα χρόνο μετά το θάνατο του αγαπημένου του δασκάλου Δημήτρη Μητρόπουλου. **T**

μουσικούς τους, παρ' όλες τις άλλες κόντρες που δεν είναι της παρούσης να αναφέρουμε και σκληρές μά-
λιστα κάποιες φορές.

38. Βλ. δημοσιευμένα έγγραφα.

39. Βλ. *Αυτοβιογραφία* (2013: 131).

40. Ό.π. σ. 135